

RECENZIE

BRIDGE, A.: KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY. Praha : ACADEMIA 2000, 228 s.

Fascinujúca tematika križiackych výprav neprestáva ani v súčasnej dobe priťahovať záujem širokého čitateľského publika, a to tak odbornej, ako aj laickej verejnosti. Príčinou tohto stavu je nielen spletitá a na nečakané zvraty bohatá história križiackych výprav ako taká, ale aj ich dejinný odkaz, ktorý vo svetle aktuálnych celosvetových udalostí vyznačujúcich sa vzostupom islamského fundamentalizmu a jeho konfrontáciou s hodnotami euro-atlantickej spoločnosti nadobúda nový význam. Preto isto neprekvapí skutočnosť, že na pulloch kníhkupectiev sa so železnou pravidelnosťou objavujú nové a nové publikácie na túto tému. Tejto téme sa nevyhýbajú ani renomované vydavateľstvá, medzi ktoré patrí aj pražské vydavateľstvo Academia. Toto vydavateľstvo vydalo už roku 1995 knihu anglického autora A. Bridgea *Křížové výpravy* v atraktívnej tvrdej obálke zlatistej farby. V roku 2000 vyšla dotlač tohto prvého vydania v lacnejšej a prístupnejšej paperbackovej forme, ktorá zároveň tvorí predmet tejto recenzie.

Táto rozsahom nevelká publikácia si kladie za cieľ v prístupnej a populárnej forme opísať históriu a priebeh križiackych výprav, alebo, ako píše sám autor, „*vylíčit historii křížových výprav co najprostším způsobem a co najnáznorněji*“ (s. 6). Svojím ponímaním a formou sa teda radí medzi práce popularizačného charakteru, určené pre širokú čitateľskú verejnosť. V dovedna 21 kapitolách sa tak čitateľ má možnosť zoznámiť s udalosťami, ktoré sa odohrávali od vyhlásenia 1. križiackej výpravy v roku 1095 pápežom Urbanom II. (1088 – 1099) až po pád posledného kresťanského mesta v Palestíne, prístavu Akkon v roku 1291. Ťažisko výkladu predstavuje opis udalostí 1. križiackej výpravy, ktorý zaplňa kapitoly 3 až 10, teda plnú tretinu rozsahu textu. Ostatné križiacke výpravy sú opísané stručnejšie. Výklad je plynulý a napísaný prístupnou formou. Text dopĺňa osem schematických čierno-bielych máp, osem farebných fotografií, chronologický prehľad najdôležitejších historických udalostí, ako aj výberový zoznam použitej vedeckej literatúry.

Samotná práca sa síce dobre a príjemne číta, avšak vyznačuje sa istou dávkou amaterizmu. Ten pramení predovšetkým v skutočnosti, že autor knihy A. Bridge nie je profesionálnym historikom, a pri písaní textu čerpal iba zo sekundárnej literatúry. Úplne absentuje použitie primárnych prameňov, a v prípade, že sa v texte predsa len objaví citácia stredovekého prameňa, ide nepochybne o citáciu z použitej sekundárnej literatúry. Výlučné využívanie iba niekoľkých syntetizujúcich vedeckých publikácií (pričom sa v ich skrátenom zozname nenachádza ani jedna špecializovaná štúdia) sa odrazilo v nepresných, inokedy už zastaraných a zavádzajúcich hodnoteniach niektorých kľúčových historických udalostí, ako aj v množstve faktografických chýb, nepresností a neúplností. Pre obmedzenosť miesta nie je možné sa podrobne a vecne zaoberať všetkými.

V úvodných dvoch kapitolách *Povlak tmy* a *Neporazitelné město* autor podáva stručnú charakteristiku stredovekých „temných stáročí“ (s. 7) a Byzantskej ríše od jej vzniku po obdobie križiackych výprav. Vzhľadom na orientáciu textu na bežného čitateľa sa autor často snaží niektoré javy a zvláštnosti života stredovekej spoločnosti objasniť za pomoci expresívnych a farbistých prirôvaní. Tým hneď spočiatku dostáva jeho výklad pútavý ráz, avšak v niektorých prípadoch jeho tvrdenia zachádzajú príliš ďaleko a pôsobia zavádzajúco. Pri-

kladom takéhoto postupu, ktorý sa potom vyskytuje v celom texte, môže byť nedôveryhodne znejúce tvrdenie, že dediči byzantského trónu organizovali súťaže krásy, akési „*Miss Byzantion*“ (prirovnanie autora) a s ich víťazkami sa potom ženili (s. 23). Počas celej existencie Byzancie (476 – 1453) sa takýto výber udial iba dvakrát, a aj v týchto prípadoch nie je isté, či nejde iba o výmysel byzantských kronikárov. Takisto aj manželka cisára Justiniána I. (527 – 565) Theodora, hoci bola pôvodne chudobnou tanečnicou v cirku, nemusela nutne byť aj „*kurtizánou*“ alebo „*striptízovou tanečnicou*“ (s. 23). Túto inak nepodloženú hanlivú klebetu prvý vyslovil byzantský historik Prokopios v diele *Tajná história*, v ktorom kritizuje a hanobí vládu a činy cisára Justiniána. Treba si však pripomenúť, že tento historik predtým napísal o Justiniánovej vláde aj iné diela, v ktorých zase jeho činy nekriticky oslavuje a ospevuje.

Ďalej sa autor zmieňuje o príčinách úpadku vojenskej sily Byzantskej ríše v desaťročiach pred vyhlásením 1. krížiackej výpravy. V súlade s dnes už prekonanou teóriou byzantológa G. Ostrogorského vidí jej príčiny v úpadku maloázijských roľníkov a drobných vlastníkov pôdy, ktorí tvorili jadro byzantskej armády. Ich pozemky sa stávali korisťou veľkostatkárov, počet slobodných roľníkov klesal a cisári museli začať najímať žoldnierov, čo zase viedlo k zvýšeným nákladom na armádu. Vyvrcholením celého nezdravého procesu potom bola známa porážka Byzantíncov pri Mantzikerte (s. 25), o ktorej navyše autor chybné uvádza, že sa odohrala 19. augusta 1071 (s. 16). Správny dátum je 26. augusta 1071. V súčasnosti sa príčiny vojenského oslabovania Byzancie hľadajú inde a rozhodne boli výsledkom oveľa zložitejších procesov. Napríklad k úpadku „*roľníckeho*“ vojska a zvyšovaniu podielu profesionálnych žoldnierskych jednotiek v byzantskej armáde dochádzalo už v priebehu 10. storočia, a tento proces nebol výlučne dôsledkom dravosti pozemkovej aristokracie, ale tiež zmeny byzantskej vojenskej stratégie z obrannej na útočnú. Vojsko zložené z roľníkov malo len ľahkú výzbroj a výstroj, nebolo schopné nasadenia ďaleko od svojej rodnej provincie, ktorej územie chránilo, a ani nebolo možné ho používať neobmedzene dlho. Na vedenie útočných operácií proti Arabom sa viacej hodili špecializované jednotky žoldnierov, ktoré tvorila ťažká jazda schopná operovať hlboko na území kalifátu a v akúkoľvek ročnú dobu. Problémy v priebehu 11. storočia skôr vyplývali z vnútro politickej krízy skombinovanej s objavením sa nových protivníkov na byzantských hraniciach, ako z toho, že sa armáda vtedy skladala väčšinou zo „*zahraničných*“ žoldnierov. Navyše autor zabúda, alebo vôbec nevie, že okrem seldžuckých Turkov Byzantská ríša musela v 11. storočí čeliť aj nástupu rovnako nebezpečných Normanov v južnej Itálii a útokom Pečenehov na balkánskej dunajskej hranici. Keby na Byzanciu útočili iba Seldžuci, istotne by jej vojenská sila na odrazenie ich nájazdov bola viac ako dostatočná a potreba krížiacich výprav na pomoc východným kresťanom by možno nebola nikdy vyvstala.

Ďalším z tradičných mýtov, ktorý autor nekriticky preberá, je tvrdenie o úplnom zničení byzantskej armády v bitke pri Mantzikerte (s. 16). Najnovšie štúdie renomovaných byzantológov dokázali, že skutočne vysoké straty mala len osobná stráž cisára Romana IV. Diogena (1067 – 1071), a to až v poslednej fáze bitky, keď ich seldžuckí Turci obkľúčili a byzantskí vojaci s nasadením svojich životov chránili svojho cisára. Pritom polovica vojska, s ktorým Romanos IV. vyťahol na jar 1071 proti sultánovi Alp Arslanovi (1063 – 1072) sa v podstate na mieste bitky ani nenachádzala a do boja teda nemohla zasiahnuť (a nemohla teda byť ani zničená). Rovnako nepodložené je aj prirovnanie, že k stretu Byzantíncov a Seldžukov došlo „*s osudovosťou řecké tragedie*“. Hlavným protivníkom seldžuckého sultána, ktorý bol ochrancom sunnitskej formy islamskej viery, bol šiitský fátimovský kalif v Káhire, a nie byzantský cisár. Seldžukom nikdy nešlo o dobytie byzantskej Anatólie, ich útoky proti byzantskej vý-

chodnej hranici mali len preventívny charakter a ich cieľom bolo zabezpečiť pravé krídlo hlavného tureckého postupu na juh proti fátimovským dŕžavám v Sýrii.

V kapitolách 3. až 10. (*Když žebráci umírají, Koš zralého ovoce, Shromáždění knížat, Vzhůru vojsko křesťanské, Strůjci svého osudu, Hle, ze severní země přichází lid, Brány Jeruzaléma, Stín koruny*) sa autor podrobne venuje začiatkom, priebehu a dôsledkom prvej križiackej výpravy (1095 – 1099). V opise vzťahov byzantského cisára Alexia I. Komnénos (1081 – 1118) a rímskeho pápeža Urbana II. sa autor tiež dopustil niekoľkých nepresností. Rímsky pápež sa totiž obrátil na byzantského cisára v podstate ihneď po svojom zvolení v roku 1088, a nie až o niekoľko rokov neskôr (s. 27). Motívom tohto pápežovho kroku bola jeho ťažká situácia, keďže v Ríme v tom čase sídlil vzdoropápež Klement III. (1080 – 1100) a chránenec rímsko-nemeckého cisára Henricha IV (1056 – 1105). Alexios I. Komnénos pápežovu iniciatívu privítal, pretože rátal s jeho pomocou pri získavaní žoldnierov pre svoju ťažko skúšanú armádu (roku 1087 zakúsil ťažkú porážku v bitke pri Dristre od Pečenehov). Tento krok bol dôležitý aj preto, lebo od roku 1054 sa rímska a východná grécka cirkev nachádzali v schizme, o čom sa autor takisto zo záhadného dôvodu vôbec nezmieňuje. V rokoch 1089 až 1091 potom Alexios I. Komnénos zasielal Urbanovi II. viacero žiadostí a výziev o pomoc proti Pečenehom (a neskôr aj Seldžukom). Keďže v roku 1091 Byzantínci za pomoci Kumánov Pečenehov na hlavu porazili, logicky napokon došlo k byzantskej prosbe o pomoc proti Seldžukom, a tá napokon viedla k autorom spomínaným udalostiam v roku 1095.

Pri opise presunu jednotlivých križiackych armád ku Konštantínopolu v priebehu roka 1096 autor interpretuje niektoré udalosti skreslene. Napríklad pri ceste pútnikov pod vedením Petra Pustovníka a rytiera Gautiera Bezzemka autor tvrdí, že byzantský veliteľ Nikétas si nevedel s pútnikmi poradiť a ani im nevedel zabezpečiť zásoby potravín. Príčinu tohto stavu však neuvádza (s. 30-31). Celkom iste tento stav netkvel v neschopnosti Byzantíncov. Byzantský cisár Alexios I. Komnénos totiž o pochode križiakov vedel, ale predpokladal, že potiahnu cez Itáliu, nalodia sa v Apúlii na lode a priplávajú do byzantského prístavu Dyrrachion (dnešný prístav Drač v Albánsku), odkiaľ budú pokračovať v pochode ku Konštantínopolu po ceste *Via Egnatia*. Na tejto trase dal umiestniť zásoby potravín a vyslal aj odpovedajúce inštrukcie tamojším veliteľom. Ich príchod cez uhorské územie bol pre neho prekvapením a presmerovať časť zásob, ako aj vojenské oddiely na eskortovanie križiakov cez byzantské územie, si vyžadovalo určitý čas. V tejto súvislosti sa pod autorom zmieňovanou skupinou „*tureckých žoldnérů*“ (s. 31) asi skrýva oddiel Pečenehov v byzantských službách.

Autorov opis priebehu 1. križiackej výpravy je vôbec poznamenaný chronickou neznalosťou presnej povahy vzťahov medzi byzantským cisárom Alexiom I. Komnénom a križiackymi veliteľmi. Takisto sa nezmieňuje, alebo len veľmi okrajovo, o značnom logistickom úsilí Byzantíncov pri podpore križiackeho vojska pri jeho ceste Malou Áziou smerom k Antiochii, ako aj počas obliehania tohto mesta (s. 62). Je však potrebné poznamenať, že tento nedostatok je možné ospravedlniť na základe skutočnosti, že aj v prácach, ktoré autor použil ako pramene pri písaní svojej knihy, je táto úloha Byzantíncov sústavne zamlčovaná. Tento stav pochádza zo svedectiev latinských prameňov opisujúcich 1. križiacku výpravu, ktoré boli Byzantíncom nepriaznivo naklonené, ba niektoré aj vyslovene nepriateľské. V súčasnosti je už uznávaným faktom, že keby nebolo pravidelných zásobovacích plavieb byzantského loďstva, 1. križiacka výprava by zlyhala už vo svojich počiatkoch. Navyše, v texte chýba aspoň stručná zmienka o troch dodatočných výpravách z latinského Západu v priebehu roku 1100, ktoré mali posilniť križiacke územie v Palestíne po dobytí Jeruzalema. Išlo o vojská Lombardanov a Burgundov (viedli ich účastníci 1. križiackej výpravy Raimund z Toulouse a Štefan z Blois), Francúzov vedených Viliamom z Nevers, a nakoniec Akvitáncov a Ba-

vorov pod vedením ich vojvodov. Tieto výpravy boli počas prechodu nehostinnou Anatóliou napadnuté Seldžukmi a rozprášené, čo malo neskôr veľký vplyv na rozhodovanie vodcov neskorších križiackych výprav o tom, či sa do Palestíny majú vydať pozemnou cestou cez Malú Áziu, ovládanú Seldžukmi, alebo po mori.

Na ďalších stranách je výklad opäť ucelený a vyvážený (kapitoly 11 až 16 hovoriace o priebehu 2. a 3. križiackej výpravy: *Všetchno má svou určenou chvíli, Příliv, Heroldi a králové, Osud a změna, Kolo štěstěny, Řemeslo králů*), avšak informovanosť autora opakovane zlyháva v prípade byzantských reálií. Napríklad autorovo hodnotenie bitky pri Myriokefale (1176), podobne ako predtým bitky pri Mantzikerte, preberá tradičný obraz vojenskej katastrofy, v ktorej dôsledku sa vojenská sila Byzancie rozsypala doslova zo dňa na deň a jej pád bol „*téměř jistý*“ (s. 136). Bez toho, aby sme sa príliš podrobne zaplietli do analýzy priebehu tejto bitky, je možné skonštatovať, že byzantská armáda síce utrpela porážku, pri ktorej síce stratila trén a obliehacie stroje, avšak vysoké straty sa týkali len niekoľkých oddielov, ktoré stáli priamo v smere tureckého útoku. Ako celok si teda byzantská armáda zachovala bojaschopnosť, čo dokladá aj uskutočnenie vojenskej výpravy a porážky Seldžukov hneď nasledujúceho roku. Takisto aj byzantská východná hranica v Anatólii ostala nedotknutá. Bitka pri Myriokefale tak viac ako bezprostrednú vojenskú katastrofu spôsobila stratu prestíže, a táto spolu so zmätkami po smrti cisára Manuéla Komnéna (1180) a nástupom novej, avšak neschopnej dynastie Angelovcov (1185 – 1203), prispela k mocenskému ústupu Byzantíncov v posledných dvoch desaťročiach 12. storočia.

Podobne aj zmena byzantskej vládnucej dynastie v roku 1185 je opísaná veľmi nepresne a autor sa najviac sústreďuje na efektný opis smutného konca Andronika Komnéna (1183 – 1185) (s. 140), ktorého zlynčovalo mestské obyvateľstvo Konštantínopola. Pritom chybné uvádza, že nový cisár Izák Andronikus (správne má byť Izák Angelos) bol bratrancom Andronika Komnéna (s. 140). Andronikos Komnénos bol bratrancom cisára Manuéla II. Komnéna, nie však Izáka Angela, ktorý bol o jednu generáciu od neho mladší. Príbuzenský vzťah však medzi týmito dvoma mužmi do istej miery existoval, pretože Andronikos bol rovnako ako Manuél Komnénos vnukom cisára Alexia I. Komnéna, kým Izák Angelos bol jeho pravnukom, hoci len po ženskej línii.

Kapitolou najviac postihnutou hrubými interpretačnými nepresnosťami je 17. kapitola *Tak krásné místo* pojednávajúca o kontroverzných udalostiach 4. križiackej výpravy, ktorá vyvrcholila dobytím Konštantínopola križiakmi v roku 1204. Závažné je najmä nakopenie chronologických nepresností, či vyslovených omylov. Križiacke loďstvo podľa autora vyplávalo z Benátok dňa 8. novembra 1202 (s. 172) a o dva dni (!) už útočilo na Zadar (prístav vzdialený od Benátok okolo 300 km vzdušnou čiarou). V skutočnosti križiaci vyplávali na more 1. októbra 1202 a plavba k Zadaru im trvala viac ako mesiac a pol, pretože jeho obliehanie začalo až 13. novembra (čo dokazuje, že autor sa zmyšľil aj v časovom určení začiatku útoku, ktorý nezačal o dva dni po 8. novembri, ale až o päť). Mesto Zadar bolo síce po týždni bojov porazené (teda nie po štyroch dňoch, ako tvrdí autor na strane 174), ale nie dobyté, pretože obyvatelia Zadaru vydali svoje mesto za podmienok čestnej kapitulácie. Omyly na tej istej strane 174 pokračujú ďalej. Križiaci sa nevyrodili pri Konštantínopole dňa 24. júna 1203, ale 26. júna 1203, tu sa teda podarilo autorovi „seknúť sa“ len o dva dni. Ponuku mladého byzantského princa Alexia Angela križiakom autor parafrázuje (znovu na strane 174) len veľmi nepresne, čo je však nepochopiteľné, pretože tento sľub bol jedným z hlavných „motorov“, ktorý prilákal križiakov namiesto do Palestíny či Egypta pod hradby Konštantínopola. Autor dokonca neuvádza ani sumu, ktorú mali križiaci za pomoc byzantskému princovi dostať, čo bolo na tie časy nevídaných 200 000 mariek v striebre. To však nie

je všetko. Do jedného dňa, konkrétne do 17. júla 1203, autor skomprimoval udalosti celého týždňa, keď opäť na strane 174 píše: „*Po niekoľiká dneh vyčkávání* (t. j. v autorovom chápaní od vylozenia dňa 24. júna) *a příprav křižáci napadli 17. července Galatu a bez větších potíží ji obsadili. Vytáhli uzávěry* (teda nie železnú reťaz, o ktorej sú zmienky v množstve stredovekých kroník, tak západných, ako aj byzantských) *chránící vstup do Zlatého rohu a přistáli u hradeb Konstantinopole.*“ Problémy s dátumami autora neopúšťajú ani na stranách nasledujúcich. Dôležité dátumy dvoch po sebe idúcich útokov križiakov na hrady Konštantínopolu sú opäť nesprávne; prvý útok križiakov sa totiž neuskutočnil 5. ale až 9. apríla 1204 (s. 175) a druhý nie až šesť dní po prvom (s. 176), ale už po troch dňoch, t. j. 12. apríla 1204.

Okrem nepresných dátumov výklad znehodnocujú aj nepravdivé a nikde nepodložené tvrdenia. Napríklad, znovu na „nešťastnej“ strane 174 autor tvrdí, že Alexios III. Angelos (1195 – 1203) ušiel z Konštantínopola k tureckému sultánovi. To je však hrubá nepravda, pretože Alexios utiekol smerom na sever a uchýlil sa do malého mesta Develtos na pobreží Čierneho mora. Odtiaľ, aj napriek korunovácii mladého Alexia IV. Angela a reštaurácii jeho otca Izáka II. Angela, neprestával kontrolovať väčšinu byzantského územia až do jarných mesiacov roku 1204 (a považoval sa za pravého byzantského cisára až do roku 1211). Takisto sa autor neobťažuje napísať, alebo opäť nevie, že oným anonymným manželom dcéry Alexia III. Angela Anny (s. 177), ktorá spolu s ním po vzniku Latinského cisárstva vybudovala „*v Nikáji dvůr*“, bol neskorší cisár Theodoros I. Laskaris (1204 – 1222), zakladateľ Byzancie „*vo vyhnanstve*“, t. j. známeho Nikájskeho cisárstva (1204 – 1261).

V posledných štyroch kapitolách (*Dítka páně, Do Egypta, Hřmot jezdců, Fata morgána mohutných bašt*) autor poskytuje opis križiackych výprav (5. križiackej výpravy v rokoch 1218 – 1221, 6. križiackej výpravy v rokoch 1228 – 1229 a 7. križiackej výpravy v rokoch 1248 – 1254), ktoré rôzni európski panovníci zorganizovali na záchranu živoriaceho križiackeho štátu v Palestíne. Pútavo pritom opisuje posledné premárnené šance na záchranu Svätej Zeme, ako aj neveriteľné paradoxy, ktoré vyplynuli z vývinu politickej situácie vo Východnom stredomorí (napríklad detská križiacka výprava roku 1212, alebo výprava rímsko-nemeckého cisára Fridricha II. do Palestíny rokoch 1228 – 1229, ktorý tam tiahol aj napriek tomu, že ho pápež Gregor IX. exkomunikoval). Problematické sa však ukazujú autorove znalosti aj tých najzákladnejších údajov o histórii Mongolov a ich obrovskej ríše, o ktorej sa A. Bridge zmieňuje v súvislosti so snahami západných panovníkov a pápeža o zabezpečenie ich spojenectva v boji proti moslimom. Podľa jeho názoru Džingischán (1190 – 1227) dobyl celú Čínu (s. 195). Pritom tento zakladateľ Mongolskej ríše dokázal dobyť iba sever Číny. Konečné dobytie celého čínskeho územia sa uskutočnilo až za vlády chána Kublaja (1260 – 1294). Na záver autor ponúka čitateľovi plastický a pomerne vydarený opis obliehania a dobytia posledného križiackeho oporného bodu v Palestíne – mesta Akkon v piatok 18. mája 1291.

Osobitnou kapitolou sú niekedy až príliš prehnané expresívne formulácie a prirovnania (spomínané už aj vyššie), ktoré majú za úlohu priblížiť dnešnému čitateľovi špecifickú atmosféru obdobia križiackych výprav. Občas sa však autor nedokázal udržať na uzde, a tak do textu knihy mohli preniknúť vyslovene absurdné opisy útoku rytierskej jazdy. Pri jednom takomto útoku vraj každý z rytierov „*třímal kopí téměř rozměru telegrafní tyče (!) a seděl na mohutném koni chráněném ocelovými pláty* (v poslednej tretine 12. storočia ešte celoplátová zbroj driemala v lone budúcnosti) *a vážícím víc než tunu (!)*“ (s. 162).

Hoci v prípade tejto publikácie ide iba o popularizačné dielo, aj tak podľa nášho názoru chýba register osobných mien a zemepisných názvov, ktorý by čitateľom umožňoval ľahšiu orientáciu v texte. Pomerne početné sú aj chyby v texte vyplývajúce z *ad hoc* prekladu rôz-

nych historických pojmov do češtiny, ktoré znižujú úroveň inak vynikajúceho a vydareného prekladu. Napríklad meno jedného z veliteľov sedliackeho húfu I. križiackej výpravy Gautiera Bezzemka, sa v texte vyskytuje v dvoch rozličných verziách (*Gautier Sans-Avoir*, Walter, s. 34). Podobne prekladateľka textu kolíše pri pre ňu neobvyklom adjektíve „*kvarisman-ský / kvarismedský*“ (s. 195, 197), ktoré by malo mať podľa správnosti podobu *chovarezmov-ský* (od ríše Chovaresm, slovensky Chórezm). Prístav, do ktorého privádzali byzantské a janovské lode križiakom zásoby počas obliehania Antiochie (od jesene 1097 až do jari 1098) by mal byť uvedený ako sv. Symeon, a nie v nezmenenom anglickom názve St. Symeon (s. 62, 65). Výrazom „*mosulovho atabega*“ (s. 71) sa asi myslí *atabega z Mosulu*. Vyslovene nevhodný je automatický prevod pôvodného anglického termínu *Hungary*, alebo *Hungarian* na „*Maďarsko*“, alebo „*maďarský*“ (napríklad s. 42, 172, 183), keď v našej, ale aj v českej historiografii, existuje zavedený historický termín *Uhorsko*, alebo *uhorský*. Prekladateľka diela si tiež zrejme nevedela poradiť so zemepisným názvom „*Oultrejourdain*“ (napríklad na s. 141, 143, 188), pod ktorým sa, samozrejme, skrýva Zajordánsko. Záliv Zlatý Roh sa zmenil na „*Žlutý Roh*“ (mapka Konštantínopola na strane 20) a názov Galatskej veže ostal v anglickom origináli („*věž Galatea*“, tamže). Na inom mieste je už názov veže uvedený správne (s. 174). Na mapke mesta Akkon (s. 217) prekvapený čitateľ nájde „*věž sv. Mikuláše*“.

Kniha A. Bridgea *Křížové výpravy* predstavuje pokus o napísanie stručných a prehľadných dejín križiackych výprav prístupných pre široké čitateľské publikum. Hoci autor nie je profesionálnym historikom, preukázal, že dokáže napísať pomerne pútavé a príjemne čitateľné dielo. Nanešťastie sa pri výbere východiskového materiálu očividne obmedzil iba na zopár syntetických a generalizujúcich publikácií (hoci veľmi kvalitných), čo odsudzuje plod jeho úsilia do kategórie vydarenejších kompilátov. V texte sa výrazne prejavuje neznalosť základných faktov z dejín rôznych štátov a štátnych útvarov, ktorých sa história križiackych výprav priamo, alebo nepriamo dotýkala. V tejto neznalosti následne pramení aj väčšina vyššie uvedených interpretačných a faktografických chýb. Celkovo však môžeme skonštatovať, že kniha, vzhľadom na jej popularizačný charakter, svoj hlavný cieľ splňa. Väčšmi však zaráža skutočnosť, že pre publikovanie takejto knihy sa rozhodlo práve pražské nakladateľstvo Academia, známe svojou kvalitnou odbornou produkciou. Takisto je prekvapujúce, že po prvom vydaní tejto knihy v roku 1995, ktoré obsahovalo všetky uvedené chyby a nedostatky, toto vydavateľstvo nepodniklo žiaden pokus o ich odstránenie aspoň v paperbackovom vydaní z roku 2000.

Marek Meško

ŠUTAJ, Š. – SZARKA, L. (Eds.): *REGIONÁLNA A NÁRODNÁ IDENTITA V MAĎARSKEJ A SLOVENSKEJ HISTÓRII 18. – 20. STOROČIA. REGIONÁLIS ÉS NEMZETI IDENTITÁSFORMÁK A 18 – 20. SZÁZADI MAGYAR ÉS SZLOVÁK TÖRTÉNELEMBEN*. Prešov : Universum 2007, 188 s.

Problematika identít v dnešnom rýchlom sa meniacom svete budí z pochopiteľných dôvodov široký záujem nielen v širšej verejnosti, ale aj v kruhoch spoločenských vedcov. A historici nemôžu byť, a ani nie sú výnimkou. Je potešiteľné, že slovenská historiografia v tomto smere výraznejšie nezaostáva za európskymi historiografiami a do dnešných dní vzniklo viacero prác, zborníkov a štúdií, ktoré veľmi kvalitne reflektujú na túto problematiku. Medzi ne treba zaradiť aj recenzované dielo, ktoré vzniklo v rámci najnovších aktivít slovensko-maďarskej komisie historikov, najskôr formou vedeckej konferencie, uskutočnenej

v Košiciach v novembri roku 2006 a v priebehu necelého roka dostalo aj knižnú podobu. Konferencia o regionálnej a národnej identite v maďarskej a slovenskej histórii 18. – 20. storočia sa uskutočnila v rámci riešenia projektu *Spoločné dejiny a kolektívne identity v pohraničných regiónoch (Intenzifikácia činnosti komisií historikov)*, do ktorého okrem slovenských a maďarských historikov boli prizvaní aj historici z Ukrajiny. Ich účasť sa nepodarilo zabezpečiť, a tak konferencia a jej výsledky v písomnej podobe sú výsledkami výskumu popredných maďarských a slovenských historikov.

Samotná publikácia je po formálnej stránke riešená tak, že jednotlivé príspevky sú publikované v reči daného autora, ale každý z príspevkov má relatívne obsažné resumé v slovenčine, resp. maďarčine, ktoré je zároveň preložené aj do angličtiny. Teda bol prijatý úzus zavedený už v roku 2002 vydaním zborníka referátov a štúdií z konferencie historikov slovensko-maďarskej komisie *Armáda, mesto, spoločnosť od 15. storočia do roku 1918*, ktorá sa uskutočnila na pôde Vojenského historického ústavu v Bratislave (tam z časových dôvodov sa, žiaľ, nestihli spracovať resumé v anglickom jazyku). Ako editori v úvode konštatujú, veria, že recenzovaným dielom sa založí tradícia vydávania novej edície *Historia Slovaco-Hungarica – Historia Hungaro-Slovaca*, ktorá bude aj v ďalších rokoch zverejňovať výsledky práce Slovensko-maďarskej komisie historikov. Tejto iniciatíve treba držať palce.

Po úvode editorov a zároveň predsedov národných komisií nasledujú jednotlivé príspevky v chronologickom poradí. V prvom z nich *István Soós* sa zaoberá viacnárrodným, multikulturálnym povedomím inteligencie v Uhorsku v 18. a 19. storočí, pričom sa sústreďuje na povedomie, ktoré prešlo do histórie pod pojmom *Hungarus*. Sleduje vznik tejto inteligencie a jej literárny a historický program a zaoberá sa typmi povedomia *Hungarus* u významných predstaviteľov inteligencie, medzi nimi napr. u Mateja Bela a Adama Františka Kollára. Soós dochádza k záveru, že v prvej polovici 18. storočia etnické rozdielnosti, ktoré boli dovtedy neznáme pre *Natio Hungarica*, dostávajú čoraz viac etnické zafarbenie, a to maďarské zafarbenie. V druhej polovici 18. storočia začína rozklad hungarského patriotizmu a postupná diferenciacia slovanského povedomia. Začiatkom 19. storočia už existuje nový typ inteligencie *Hungarus*, ktorá nemala maďarský materinský jazyk a ocitla sa v novom vzťahu k maďarským národným cieľom prízvukujúcim primát maďarčiny. Postupne sformovali vlastný jazykový a národný program ako reakciu na maďarské jazykové a literárne hnutie a opúšťali povedomie *Hungarus*. V nasledujúcom príspevku *Peter Kónya* na príklade zemana Juraja Ottlyka, ktorému už venoval viacero príspevkov, sleduje uhorské vlastenectvo elity slovenského pôvodu v období protihabsburských stavovských povstaní. Zdôrazňuje, že pojem národa bol v ranom novoveku chápaný nie v etnickom, ale stavovsko-politickom zmysle a v priebehu protihabsburského odboja sa vytvárali nové atribúty štátnosti. V tomto čase dostali príležitosť zaradiť sa medzi elitu uhorskej spoločnosti aj viacerí slovenskí zeman, medzi nimi aj Juraj Ottlyk. Na pozadí posledných dvoch stavovských povstaní potom sleduje vývoj tejto rozporuplnej osobnosti cez jeho detstvo a štúdiá, účasť v povstaní Imricha Tököliho, jeho obrat smerom k cisárovi, účasť vo vojne proti Osmanom, prechod do tábora Františka II. Rákociho, kde bol povýšený do hodnosti brigádneho generála až po návrat do vlasti po Satumarskom mieri. V závere si Kónya kladie otázku, či možno Ottlyka pre jeho častú zmenu postojov nazvať zradcom alebo vlastencom. Dochádza k záveru, že to bol úspešný a schopný, no na druhej strane pragmatický a o prežitie sa snažiaci slovenský zeman. Snáď je možné k tomuto hodnoteniu dodať, že nebol jediným, ktorý v tomto prudko sa meniacom čase aj sám až protichodne menil svoje rozhodnutia. Na druhej strane sympatie v dejinách skôr získavali tí, ktorí dokázali skalopevne stáť za svojimi ideálmi. Ottlyk medzi takýchto nepatril. *Mária Kohútová* v príspevku *Trnava – slovenský Rím*, vychádza z po-

rovnania oboch týchto miest a sleduje vývoj Trnavy od stredoveku do druhej polovice 19. storočia. Zdôrazňuje, že Trnava už koncom 12. storočia bola pomerne veľkým a významným sídlom, pričom zo všetkých slovenských miest mala najväčší počet kláštorov. Mesto sa v priebehu stáročí zapojilo do medzinárodného obchodu, stalo sa sídlom ostrihomskej kapituly a ostrihomskeho arcibiskupa, pôvodne z dvojazyčného mesta sa stalo trojjazyčným, dostala sa sem v 16. storočí aj reformácia a na krátky čas bola tu zriadená kalvínska akadémia. Autorka mimo iného hodnotí význam existencie ostrihomskej kapituly v meste, činnosť Petra Pázmaňa a zriadenie univerzity. V záverečných pasážach zdôrazňuje, že kým Rím bol centrom svetového katolicizmu, Trnava sa stala centrom uhorského katolicizmu a slovenským Rímom sa stala vďaka okolitému slovenskému prostrediu. Cirkevným centrom Uhorska mesto prestalo byť v roku 1820 po preložení arcibiskupstva späť do Ostrihomu, ale zostalo aj v druhej polovici 19. storočia mestom, kde sa viac než polovica obyvateľstva hlásila k slovenskej národnosti.

V ďalšej teoreticky fundovanej štúdii sa Pál S. Varga venuje rozboru variantu pojmu národ v maďarskej literatúre v 19. storočí. Vychádza z poznania, že jednotné národné vedomie sa v Európe kryštalizovalo buď okolo štátu, alebo okolo kultúrnej tradície. V Uhorsku popri týchto dvoch možnostiach do hry vstupovalo aj povedomie šľachty, ktoré bolo postavené na princípe spoločného šľachtického pôvodu. Autor sa pokúša analyzovať, aké vyhliadky mala každá z týchto troch kolektívnych identít, aby integrovali ďalšie dve. Na základe vývoja maďarského jazyka v 19. storočí dochádza k záveru, že aj keď národné vedomie vychádzajúce zo spoločného pôvodu tu bolo dominantnejšie a zatlačilo do úzadia ďalšie dva varianty, integračnú úlohu nedokázalo naplniť, a nedokázala to realizovať ani jedna z týchto troch formácií. Rozborom pojmu národnej identity v konkrétnych súvislostiach s centrom slovenského národného hnutia, Martina, sa zaoberá Milan Podrimavský. Vychádza z konštatovania, že formovanie moderného slovenského národa po revolúcii 1848 – 1849 sa udialo za špecifických podmienok, keď na slovenskom etnickom území neexistovalo veľkomestské centrum, ktoré by vyjadrovalo inštitucionálne atribúty národnej identity. Táto skutočnosť v mnohých smeroch ovplyvnila vyzrievanie slovenskej spoločnosti. Po obnovení ústavného života sa čoraz výraznejšie akýmsi centrom národného pohybu a symbolom národných snažení stával Martin, ktorý v tomto smere bol napádaný aj časťou maďarskej publicistiky ako hniezdo panslavizmu a centrum protištátnych snažení. Autor vymenováva najvýraznejšie atribúty, ktoré k tejto skutočnosti viedli, cez vydávanie viacerých slovenských novín, založenie Matice slovenskej, vzniku rôznych národných inštitúcií, organizovanie akcií národno-politického významu až po národné slávnosti. Po zrušení Matice slovenskej a evanjelického gymnázia nastala v národnom živote Martina určitá stagnácia a začiatkom 20. storočia sa zintenzívnili snahy o zviditeľňovanie aj iných stredísk národného hnutia a v súvislosti s tým aj diverzifikovať slovenský politický život, čo predstavitelia Slovenskej národnej strany v Martine často dostatočne nepochopili a vnímali ako útok na hodnoty tradičného centra a vlastné zásluhy o národný život. Autor vo svojom príspevku presvedčivo dokazuje, že etablovanie Martina ako strediska slovenského národného hnutia v rokoch 1861 – 1918 malo pre národnoemancipačný proces významný dosah.

V príspevku s názvom *Lojalita v kontexte etnicity a nacionality a slovenská politika v rokoch 1848/1849*, sa Dušan Škvarna zamýšľa nad lojalitou, resp. nelojalitou slovenského národného hnutia a čiastočne aj slovenskej spoločnosti k politickej moci štátu v hektických revolučných rokoch, keď jedným z určujúcich prvkov tohto vzťahu bola etnická a národná identita. Po teoretickom rozbere kľúčových pojmov uvedených v nadpise autor sleduje zmeny slovenskej politiky vo svetle týchto pojmov a nachádza štyri fázy ich zmien. Kým v prvej

fáze, počas jari 1848, slovenská politika, snažiac sa, aby na báze národnej rovnoprávnosti sa Uhorsko premenilo na moderný federatívny štát, v rámci ktorej územie obývané Slovákmi by získalo autonómne postavenie, zachovala svoju lojalitu voči maďarskej vláde a uhorskej korune a solidaritu so stredoeurópskymi Slovanmi, v druhej fáze, v lete 1848, predstavitelia slovenského národného hnutia zmenili svoje postoje. Pod vplyvom prenasledovania a odmietania týchto požiadaviek vyslovili nelojálnosť voči uhorskej vláde a mocenským orgánom, ale ešte v rámci lojality k Uhorsku, pričom súbežne sa pripravovali aj aktivity súvisiace s možným ozbrojeným vystúpením proti uhorskej moci, ktoré vyústili do septembrovej výpravy slovenských dobrovoľníkov. Charakteristickou črtou tretieho obdobia, približne od októbra 1848 do marca 1849, bola v daných súvislostiach už otvorená nelojálnosť k Uhorsku a lojalnosť k cisárskej Viedni. Orientácia smerujúca predtým k federalizácii Uhorska sa postupne zmenila a začalo prevažovať úsilie uprednostňujúce federalizáciu celého Rakúska, pričom Slovensko ako autonómny útvar sa mal realizovať v rámci jednotnej Rakúskej monarchie. Inými slovami dovtedajšia uhrofederalistická orientácia sa zmenila na austrofederalistickú. Posledná fáza trvala od marca 1849 do jesene 1849. Z rôznych príčin sa slovenská politika nepripojila k lojálnej opozícii slovanských hnutí a zostala verná cisárovi v nádeji, že dosiahne ciele svojich štátoprávných snažení. Viedeň však nakoniec uprednostnila spoluprácu s maďarskými konzervatívnymi kruhmi a požiadavku vytvorenia slovenskej korunnej krajiny zamietla. V závere autor správne konštatuje, že väčšina Slovákov naďalej udržiavala tradičnú etnickú identitu a s ňou aj tradične silnú väzbu na Uhorsko a v nasledujúcich desaťročiach aj samotné slovenské národné hnutie deklarovalo voči Uhorsku lojalitu.

Regionálnu uhorskú identitu koncom 19. storočia na základe rozboru diela Kálmána Mikszátha, ktorý pochádzal z Novohradskej župy, kde existovala osobitá symbióza slovenskej a maďarskej kultúry, a to najmä na základe pojmov Horné Uhorsko, horná zem a horniaky, sprístupnil vo svojom príspevku *Csaba Gy. Kiss*. V dielach tohto dodnes obľúbeného spisovateľa obraz daného regiónu sa formoval na základe historických tradícií, geografických zvláštností, spoločensko-štrukturálnych vlastností, z rôznych mentálnych charakteristík a viacjazyčnosti. Autor opisuje širokú škálu vrstvenia slovenskej spoločnosti a záverom konštatuje, že obraz podávaný Mikszátom o slovenskej spoločnosti v tomto regióne je oveľa širší a členitejší, ako by sa to na základe tradícií maďarskej literárnej vedy mohlo zdať.

Osobitú pozornosť, a to zvlášť pre čitateľov *Vojenskej histórie*, si zasluhuje príspevok *Vladimíra Segeša* o význame etnicity v mnohonárodnostnej habsburskej armáde. Autor vo svojich úvahách vychádza z obsahu viacerých pojmov súvisiacich s pojmom etnicita a zdôrazňuje, že habsburská armáda predstavuje svojský fenomén líšiaci sa od mnohých novodobých krajín práve pre svoje mnohonárodnostné zloženie, avšak etnicitu v podmienkach tejto armády nemožno preceňovať, ale ani podceňovať. Upozorňuje na sociografickú typológiu spoločenskej spolupatričnosti pre neskorý stredovek a na skutočnosť, že povedomie etnickej príslušnosti v rámci armády nebolo v rámci hierarchickej stupnice dôležitosti na poprednom mieste. Už samotný systém dopĺňovania habsburskej armády viedol k tomu, že národnostné zloženie plukov bolo rôznorodé, čo sa počas 19. storočia čiastočne zmenilo zavedením trvalých doplnovacích obvodov, čo viedlo aj k vytváraniu plukov zložených prevažne zo Slovákov, ale čisto slovenský pluk sa nevytvoril. Autor sa v ďalších častiach štúdie zaoberá spôsobom vyrovnávania sa a jazykovou otázkou v mnohonárodnostnej armáde, ako aj s možnosťami profesijného uplatnenia, ktoré bolo v niektorých prípadoch spravodlivejšie než v civilnej spoločnosti. V tejto súvislosti spomína kariéru príslušníka slovenského zemianskeho rodu Andreja Hadika, ktorý to dotiahol k najvyšším vojenským funkciám a pôvodom slovenského poddaného Ladislava Škultétyho-Gábrisa, ktorý sa do vojenských

dejín zapísal ako najstarší vojak slúžiaci Habsburgovcom 81 rokov a dosiahol spoločenskú úroveň, o akom jeho rovesníci a rodáci ani nesnívali. Podstatná zmena v organizácii ozbrojených síl nastala po rakúsko-uhorskom vyrovnaní a následne po prijatí branného zákona z roku 1868, ktorým sa zavádzala všeobecná branná povinnosť a branná moc monarchie sa členila v podstate do zložiek, ktorými sa objavila aj na frontoch prvej svetovej vojny. Tomu zodpovedajúc boli stanovené aj formy jazykového vysporiadania v rámci fungovania armády. V záverečných fázach autor zdôrazňuje, že len v armáde sa podarilo národy zliať do jedného, rakúskeho celku, a tým zdanlivo vytvoril ilúziu národnej jednoliatosti vojenskej sily štátu. Tu sa žiada poznamenať, že treba zdôrazniť slovíčko „zdanlivo“, lebo pokusy o ponemčenie, resp. pomaďarčovanie armády v rôznych rovinách boli vnášané dobovou politikou aj do tohto ozbrojeného telesa, a čím bližšie k vypuknutiu prvej svetovej vojny, tým výraznejším spôsobom. A tak treba súhlasiť s autorom, že postupom času aj v tejto armáde namiesto prelínania identít sa čoraz výraznejšie prejavoval protiklad identít. Aj keď pod povrchom celku navonok prezentovaného charakterom jednoliatosti.

Ďalší príspevok z pera *Ivána Halásza* sa zaoberá pokusom o terminologické rozlíšenie a spresnenie niektorých pojmov, ktoré sa používali a používajú v kontexte maďarsko-slovenských vzťahov na označenie postojov určitej časti uhorskej a v jej rámci slovenskej spoločnosti a inteligencie v období dualizmu. Autor vysvetľuje vývoj a obsahy pojmov v dobovom i súčasnom ponímaní, ako napr. „lojálni Slováci“, „maďaróni“, „uhorský vlastenec“, „národovec“, „režimista“, „uradný Tót“ a pod. Dokazuje, že treba rozlišovať medzi používaním týchto pojmov v jednotlivých fázach dualizmu, hľadá hranice týchto pojmov a konkretizuje na príklade viacerých postáv politického a kultúrneho života. Zaoberá sa otázkou, čo považovala vtedajšia maďarská verejná mienka za prejav vlastenectva, lojality či ich protikladov a zložitost' tohto vývinu názorne ukazuje na pôsobení evanjelického duchovného Daniela Bacháta v Pešti a na postojoch superintendenta Gustava Szeberényiho k útokom na evanjelickú cirkev, rozborom knihy Henrika Kálnokiho, ktorý sa pokúsil očistiť Jána Bobulu od obvinení z panslavizmu, či pôsobení Samuela Czambela v danom prostredí. V závere autor zhrňa maďarské predstavy o „dobrých vlastencoch“ slovenského pôvodu, resp. o „dobrých“ či „lojálnych“ Slovákoch. V Maďarsku pôsobiaca etnologička slovenského pôvodu *Anna Divičanová* sa vo svojom príspevku zameriava na varianty regionálnej a lokálnej identity tzv. „békešských Slovanov“, Pilišanov, Tirpákov. Vychádza z poznania, že skúmanie vrstiev etnickej identity minority, a tak aj etnickej minority Slovákov v Maďarsku, si vyžaduje historický prístup. V tomto duchu po výklade obsahu niektorých základných pojmov (etnické, národné, národnostné, evanjelické povedomie, pojem hungarus, Tót-Slovák) príznačných pre všetky slovenské jazykové ostrovy, sa zameriava na rozbor regionálneho povedomia vyššie naznačených lokalít, t. j. tzv. békešských Slovanov z Békešskej župy, Pilišanov žijúcich v Pilišských horách a Tirpákov z Níredházy (Nyíregyháza). Mimo iného poukazuje na skutočnosť, že v pojme „békešskí Slované“ sa odráža Kollárov a Šafárikov náhľad na jednotný slovanský národ, že Pilišania pôvodne pochádzali zrejme z oblasti dnešného západného Slovenska a sleduje aj proces straty pôvodne tirpáckej lokálnej identity pod vplyvom prudkého hospodárskeho rozvoja mesta a prisťahovalectva maďarského obyvateľstva.

Obdobiu po prvej svetovej vojne je venovaný príspevok *Miklóša Zeidlera* s názvom *Vplyv revizionizmu na maďarskú národnú identitu*. Autor sleduje zmeny, ktoré nastali v zmýšľaní maďarskej spoločnosti po rozpade Rakúsko-Uhorska, ktorá popri vnútorných nepriateľoch a vnútorných zradcoch obviňovala aj tzv. deštruktívne smery (slobodomurárstvo, liberalizmus, socializmus), ktoré sa stotožňovali mimo iného aj so Židmi. O tomto zjednodušujúcom pohľade na problematiku vzniklo aj niekoľko naratív napr. v podobe diela histo-

rika Gyulu Szekfűho, jezuitského kňaza Bélu Bangha, spisovateľky Cecile Tomayovej. Určujúcimi ideami spoločnosti sa stali konzervativizmus, kresťanstvo, národná idea, antirevolučnosť popretkávané veľkou dávkou antisemitizmu, pričom svoje miesto v rade národných katastrof zaujal svoje miesto Trianon s požiadavkou jeho revízie. Medzi dvoma svetovými vojnami fungoval v maďarskej spoločnosti revizionizmus ako kohézna sila, ktorá sa stala integrovanou súčasťou národnej integrity. Autor v závere podotýka, že maďarský revizionizmus idealizoval všeobecné pomery historického Uhorska a preceňoval medzinárodný význam vlastného štátu. Obsažná štúdia *Andrása Kovácsa Židovské skupiny a stratégie identity v dnešnom Maďarsku* nadväzuje na rad štúdií a monografií, ktoré od osemdesiatych rokov minulého storočia v Maďarsku o židovskej otázke vyšli. Poukazuje na zaradenie Židov do maďarskej spoločnosti, ktoré sa od konca 19. storočia, keď boli výnimočne priaznivé podmienky, cez zmeny postojov po rozpade Rakúsko-Uhorska vyvíjalo až po maďarský holokaust. Po druhej svetovej vojne sionistické hnutie v Maďarsku malo svoje vzostupné obdobie. Pokusy o uskutočnenie novej tzv. stratégie prijatia, teda národno-sekulárnej rekonštrukcie židovskej identity, bolo po nástupe komunistickej moci hrubo potlačené a boli v nebyvalej miere zúžené aj možnosti tradičnej náboženskej identity. Autor na základe viacerých štatistických údajov o ľuďoch narodených roku 1935 a 1950 dokazuje úspechy vynútenej asimilácie. Anketa poukazuje aj na skutočnosť, že najmä medzi židovskými občanmi narodenými po roku 1970 sa hodnotové znovudiferencovanie židovskej identity objavilo v citeľnom rozsahu. Zároveň však rast pomeru osôb z miešaných manželstiev nie je priamoúmerný ústupu od tradícií. V polovici týchto rodín vo vekovej skupine od 18 do 34 rokov napr. bola zistená niektorá zložka židovskej tradície vo väčšej či menšej miere. Urýchlenie tohto stavu je možné badať po páde komunizmu, čo bolo zosilnené aj nástupom multikulturalizmu, otvorením hraníc a budovaním nových kontaktov s Izraelom a so Židmi v Spojených štátoch amerických. Autor však hlavný motív tohto javu vidí v túžbe po oslobodení sa od tej stigmatizovanej identity, ktorá charakterizovala predchádzajúce generácie. Dokazuje to fakt, že mnohí Židia zvyrazňujú svoj pôvod vtedy, keď sa stretnú s antisemitizmom. Väčšina židovských rodín už v súčasnosti nestojí pod takým tlakom ako v minulosti a je pravdepodobné, že značný počet Židov žijúcich v Maďarsku bude aj v budúcnosti udržiavať vlastné tradície.

Niektorými svojráznosťami národnej identity v Maďarsku po roku 1945 sa vo svojom príspevku zaoberá *Tibor Valuch*. V troch viac-menej uzavretých celkoch hodnotí najtypickejšie črty národnej identity v rokoch po ukončení druhej svetovej vojny do roku 1949, v päťdesiatych rokoch 20. storočia po revolučný rok 1956 a obdobie nastupujúce po roku 1956, t. j. obdobie vlády Jánosa Kádára. Dochádza k záveru, že pod vplyvom historických zvrátov tohto neľahkého úseku maďarských národných dejín sa v zásadnej miere menili aj črty maďarskej národnej identity. Určujúcimi sa stávali iné ciele a iné predpoklady, pričom najväčšie problémy sa nahromadili v období socializmu, pretože v tomto období vo všeobecnosti, aj keď meniacim sa spôsobom, zachovanie národnej identity i otvorené hlásanie národnej identity narážalo na rozličné prekážky. Podrobnejšie rozoberá protirečenia medzi historickými udalosťami a faktami, ako aj ponímaním národnej identity v jednotlivých vytipovaných obdobiach, poukazuje na meniace základné ciele politiky a meniace sa metódy vplyvania na pocit národnej identity, ako aj na podmienky regenerácie podmienok získavania pocitu národnej identity. Rozoberá pokusy, ktoré sa v tomto období udiali za účelom zmeniť národno-historické vedomie, v čom hrala dôležitú úlohu politická propaganda režimu, socializačné mechanizmy, ktoré sa prejavovali napr. v zmenách systému národných symbolov (zástavy, erby, vzory uniforiem, vyzdobovanie verejných budov, zmeny názvu ulíc, po-

kusy o novú hymnu a pod.). Záverom autor zdôrazňuje, že tieto pokusy dosiahli iba čiastočné úspechy. Staršie, zdedené prvky národnej identity v rámci neformálnych štruktúr pretrvávali ďalej.

O vcelku vydarený komparatívny rozbor národnej a náboženskej identity na Slovensku a v Maďarsku koncom 20. storočia, doplnený o množstvo zaujímavých grafov, sa vo svojom príspevku pokúsil *Miklós Tomka*. Vychádza zo zistení, že vo východnej a strednej Európe a predovšetkým v bývalom socialistickom tábore podľa verejnej mienky v poslednom desaťročí význam a vnímanie religiozity vzrástli. Dokazuje, že v rodiacej sa občianskej spoločnosti aj vďaka sieti náboženských spolkov a cirkevných obcí, ale aj sociálnej a kultúrnej činnosti, prestíž cirkví má stúpajúcu tendenciu a najmä u mladšej generácie sa zvyšuje počet ľudí obracujúcich sa k viere. Štúdia vyhodnocuje údaje o religiozite a národnej identite v Maďarsku a na Slovensku podľa piatich medzinárodných porovnávajúcich výskumov, ktoré dopĺňa závermi odbornej literatúry. Pritom nezostáva len v naznačenom regióne, ale v niektorých tabuľkách na porovnanie sú uvedené číselné údaje aj z iných postsocialistických štátov, ba miestami napr. aj z európskych štátov, ktoré neprešli experimentom socializmu a komunizmu. Výsledky týchto porovnaní sú mimoriadne zaujímavé. Napríklad podľa získaných dát národná hrdosť a identita na Slovensku v porovnaní s európskym priemerom i v porovnaní s Maďarskom je veľmi nízka, v Maďarsku je pomerne silná. Kým obyvateľstvo Slovenska patrí medzi silne nábožensky založené, v Maďarsku hrá religiozita menej významnú úlohu. Autor prináša viacero rozborov a záverov, ktoré sú využiteľné aj v spoločenskej a politickej praxi a majú výpovednú hodnotu aj pre historikov a ich úsilie zvyšovať historické vedomie, a tým zvýšiť aj národné povedomie slovenskej spoločnosti.

Predposledný príspevok *László Szarku* sa zaoberá historickým vývojom rôznych foriem národnej a regionálnej identity maďarskej menšiny žijúcej v krajinách, v ktorých po mierových zmluvách uzavretých po prvej a druhej svetovej vojne, zostala maďarská minorita, resp. vývojom identity v samoorganizovaní sa minoritných maďarských spoločenstiev v týchto štátoch. Sleduje premeny obsahu pojmu maďarského politického a kultúrneho národa v priebehu 20. storočia, historické pozadie menšinového samoorganizovania sa, zvláštnosti a súbežnosti menšinovej a tzv. „malonárodnej“ maďarskej identity a úlohu maďarských menšín v otázke stotožňovania sa s pojmom maďarského národa. Poukazuje na fakt, že oficiálna maďarská politika síce vo viacerých približnostiach sledovala ideu jednotného národného spoločenstva, ale minoritné maďarské spoločenstvá sa skôr vyvíjali cestou budovania a posilňovania spoločných regionálnych centier. Asimilačná politická prax národných štátov, v ktorých žili maďarské menšiny, sťažovala tieto regionálne a národné tendencie v rôznej miere. V rôznych štádiách historického vývoja po prvej svetovej vojne v budovaní maďarskej menšinovej komunity hrali zvláštnu úlohu dejinné udalosti viažuce sa k etnickým konfliktom, k rozšíreniu práv menšín, k vzťahu s väčšinovým obyvateľstvom a pod. V záverečných pasážach autor hodnotí zmeny, ktoré so sebou v otázkach regionálnych identít, resp. v identite minoritných maďarských spoločenstiev, prináša alebo môže priniesť fakt členstva v Európskej únii.

Posledná štúdia zborníka od *Štefana Šutaja* a *Zlatice Sáposovej* sa venuje problému identity menšinových Maďarov na Slovensku od rozpadu Rakúsko-Uhorska po súčasnosť. Vychádza z faktu, že po skončení prvej svetovej vojny v strednej Európe došlo k vzniku nových „národných štátov“, v dôsledku čoho sa na ich území vytvárali etnické skupiny, medzi nimi aj predtým vládnuceho maďarského národa v Československu, ktorá bola nútená „bojovať“ o svoje práva a svoj status v rôznych podobách. Autori sledujú situáciu etnickej menšiny Maďarov na Slovensku v rôznych obdobiach historických premien a konštatujú, že ani po

takmer sto rokoch po rozpade monarchie sa územná celistvosť maďarskej menšiny neporušila, napriek tomu, že jej počet sa znižuje. Publikujú výsledky sociálno-psychologických a sociologických výskumov a prinášajú informácie o stave etnickej identity slovenských Maďarov. Zameriavajú sa predovšetkým na údaje, akými sú napr. prihlásenie sa k materinskému jazyku, vzdelanie, oblasť práce, v ktorej respondenti pôsobili, národnosť rodinných príslušníkov, stupeň hrdosti na svoju národnosť, vnímanie sily príslušnosti k svojej obci, regiónu, k svojej etnickej menšine, k materinskému jazyku, k Slovenskej republike, k Maďarskej republike a maďarskému národu, k Európskej únii a pod. Z rozboru týchto údajov potom vyvodzujú viaceré závery. Maďarskí respondenti vyjadrili vysokú mieru hrdosti na svoju národnosť a silne vnímali svoju príslušnosť k rodine, ale aj k vymenovaným veľkým spoločenstvám a prejavujú sa ako spoločenstvo so silnou etnickou identitou. Ide o pomerne početný, jazykovo odlišný celok na území Slovenska, ktorý ale kultúrne odlišný nie je a ktorého príslušníci sú primerane hrdí na príslušnosť k svojej menšine, obývajú vcelku kompaktné územie na Slovensku v blízkosti svojho materského národa a s týmto národom, majú silné duchovno-kultúrne väzby. Samozrejme, podľa veku, vzdelania a iných charakteristických črt sú tu badateľné menšie odchýlky. Autori konštatujú zaujímavý poznatok, že po roku 1989 etnická príslušnosť sa u maďarskej menšiny na Slovensku ukazuje dominantnejšou, než politické zameranie či ideologické zásady.

Recenzovaná publikácia prináša mnoho nových poznatkov z danej problematiky a niektoré v minulosti už prezentované bádateľské výsledky precizuje. Škoda, že aj keď sa organizátorom tohto podujatia podarilo sústrediť veľké množstvo kvalitných príspevkov, pri ich zhrnutí do jedného celku sa ukazuje, že ešte stále sme nedokázali preklenúť to štádium, že akcie podobného charakteru sa pripravujú skôr, nazval by som to „cestou ľahšieho odporu“. Mám tým na mysli fakt, že sa pri ich prípravách oslovujú odborníci, ktorí v prevažnej väčšine prípadov prednesú príspevky, ktoré už v tej či onej miere majú spracované a neprístupuje sa k riešeniu týchto projektov cieľavedome cestou dlhodobo pripravovanej stratégie, kde k vytyčeným problémom sa vypíšu tematické okruhy a potom sa hľadajú možní autori. To nemá byť kritika na recenzovanú publikáciu, je to, žiaľ, jav nielen na Slovensku všeobecne zjavný, ktorý má svoje pochopiteľné dôvody (málo odborníkov na dané témy, problémy finančného charakteru spojené s časovými limitmi na ich čerpanie, prílišná zaneprázdnenosť a rozptyl historikov a pod.). Ideálny stav v tomto smere zrejme ešte dlho nenastane. V súvislosti s touto poznámkou by som rád uviedol, že v budúcnosti by bolo vhodné okrem ďalších historikov osloviť aj etnografov, filozofov, politológov, ktorí sa danej problematike identít na Slovensku venujú (E. Mannová, P. Macho, L. Vörös, G. Kiliánová, O. Danglová, A. Findor, Z. Kusá, M. Olejník, V. Bačová, A. Zeľová, A. Mann, P. Salner a ď.)

Pri prácach podobného charakteru býva samozrejmosťou a vyplýva to aj zo samotného názvu zborníka, že nájdeme v ňom nosné štúdie, ktoré v širšom a globálnejšom rámci zhrňujú dosiahnuté výsledky bádania v chronologicky vymedzenom celku, ako aj štúdie užšieho zamerania, venované osobnostiam, mestám, územným celkom. Všeobecným nedostatkom súčasnej historiografie však zostáva malý počet komparatívnych štúdií. V zborníku nájdeme aj takéto, čo treba zvlášť vyzdvihnúť. Možno by pre budúcnosť stálo za to spojiť úsilie maďarských a slovenských odborníkov a pokúsiť sa spracovať určité tematické celky z danej problematiky tak, aby sa autorstva v jednej štúdií ujali odborníci z oboch strán. Podľa môjho názoru sú na to už dnes čo do odborných kapacít i výsledkov výskumu na oboch stranách vhodné podmienky.

Niekoľko pripomienok technického rázu. Škoda, že systém uvádzania poznámkového aparátu nebol pri záverečných korektúrach ujednotený a bol ponechaný v rozličných po-

dobách tak, ako ich autori odovzdali. Pri niektorých štúdiách je uvedený iba zoznam literatúry, z ktorej autor čerpal, bez odkazového aparátu. Aj resumé jednotlivých štúdií majú rozdielnu úroveň a rozsah, čo nedobre pôsobí najmä pri snahe prezentovať publikáciu aj v zahraničí. Navyše pri prekladoch názvov niektorých príspevkov došlo k nepresnostiam, ktoré do určitej miery menia jeho zmysel (napr. v nadpise (porovnaj str. 119 a 134) nejde o „židovskú skupinu“, ale o „židovské skupiny“; v názve príspevku T. Valucha sa spomínajú „zvláštnosti“ alebo „svojráznosti“, a nie „typické črty“, ako sa to uvádza v slovenskom resumé; pri preklade názvu posledného príspevku zborníka z maďarského resumé vypadlo slovo „menšinoví“).

Uvedené postrehy nič nemenia na fakte, že prvý zväzok zborníka *Historia Slovaco-Hungarica – Hungaro-Slovaca* je mimoriadne záslužným činom a jeho zostavovateľom treba vysloviť úprimnú vďaku. Dúfajme, že na ďalšie diela podobného charakteru nebudeme musieť veľmi dlho čakať a že výsledky činnosti Slovensko-maďarskej komisie historikov budú aj touto cestou systematicky prezentované odbornej, ale aj širšej verejnosti.

Vojtech Dangl

ANOTÁCIE

HALDON, J. F.: *THE BYZANTINE WARS. BATTLES AND CAMPAIGNS OF THE BYZANTINE ERA.* Stroud : ARCADIA PUBLISHING 2001, 208 s.

V uplynulom desaťročí sa výrazne zvýšil objem publikovaných zahraničných vedeckých prác v oblasti na Slovensku málo sledovaného a známeho štúdia byzantských dejín. Niektoré z týchto publikácií majú kľúčový význam a prinášajú množstvo nových prístupov, ako aj riešenie doterajších problémov. Iné zase prezentujú výsledky bádania vo forme prístupnej nielen ostatným bádateľom, ale aj širšej čitateľskej obci. Monografia J. F. Haldona *Byzantské vojny. Bitky a vojenské výpravy byzantských dejín*, ktorá vyšla v roku 2001, kombinuje obidva tieto prístupy. Napriek jasnému popularizačnému zámeru totiž daná publikácia obsahuje aj z vedeckého hľadiska relevantné a zaujímavé poznatky. Erudíciu autora a jeho prehľad danej tematiky je možné cítiť v celom jej texte. Vedeckú hodnotu umocňuje aj stručný poznámkový aparát obsahujúci odkazy na odporúčanú literatúru zaradenú na koniec publikácie. Zároveň však takéto usporiadanie umožňuje nerušené vnímanie opisu jednotlivých bitiek a vojenských výprav, ktoré sú navyše podané veľmi uhladeným a kultivovaným štýlom.

K príjemnému čítaniu knihy zaiste prispieva logické a prehľadné členenie textu. Kniha obsahuje spolu šesť kapitol, ktoré pokrývajú historické obdobie od vlády cisára Justiniána I. (527 – 565) až po koniec vlády cisára Manuéla I. Komnéna (1143 – 1180). Prvá kapitola obsahuje úvodný opis geografických charakteristík oblastí, v ktorých sa vojny Byzantíncov s okolitými národmi a etnikami počas tohto obdobia odohrávali.

Keďže Byzantská ríša sa kedysi rozkladala na rozhraní dvoch kontinentov Európy a Ázie, čitateľ tu nájde veľmi podrobný opis Balkánskeho polostrova, Malej Ázie a Blízkeho východu, ako aj vysvetlenie, ktoré z uvedených geografických daností priamo vplývali, poprípade, akým spôsobom, na priebeh vojenských operácií. Autor ďalej poskytuje informácie o cestnej sieti, o jej hlavných trasách, a o organizácii dopravy na území Byzantskej ríše. Ani tento opis nie je samoučelný, keďže hlavné cestné komunikácie boli v Byzancii budované a udržiavané predovšetkým pre potreby armády a v čase vojny mali obrovský strategický význam.

V druhej kapitole začína vlastný opis byzantských vojen. Autor sa v nej venuje úrovni vojenského umenia a taktiky, organizácii byzantskej armády a analýze jednotlivých vybraných výprav a bitiek, ktoré sa odohrali počas vlády cisára Justiniána I. Počas tohto obdobia boli hlavnými protivníkmi Byzancie na východe Peržania, pričom na západe Justinián I. inicioval program postupného znovudobývania územia bývalej Západo-rímskej ríše. Tu Byzantínci bojovali s germánskymi Vandalmi, Ostrogótmi a Vizigótmi. Prvou podrobne opísanou bitkou je bitka pri meste Daras, ktorú roku 530 vybojovala byzantská armáda proti Peržanom. Jej význam spočíval v tom, že v nej početne slabšie byzantské sily zvíťazili nad perzskou armádou, a pretrhli tak sériu porážok, ktoré po minulých desaťročiach Peržania Byzantíncom uštedrovali. Ďalšie dve bitky, t. j. bitka pri meste Taginae (551/552) a pri rieke Casilino (554) už dokumentujú priebeh vojny proti Ostrogótom pod vedením kráľa Totilu (541 – 552) v Itálii a po jeho porážke proti Frankom, ktorí pritiahli Ostrogótom na pomoc. Obe bitky sa skončili byzantským víťazstvom, čo v konečnom dôsledku prispelo k pádu ostrogótskej moci a ovládnutiu celej Itálie Byzantíncami.

Nasledujúca kapitola je zasvätená vývoju byzantskej armády v pojustiniánskom období (koniec 6. a celé 7. storočie), ako

aj zmenám, ktoré ju postihli v dôsledku obnovenej perzskej a neskôr arabskej expanzie a z nich vyplývajúcich obrovských územných strát (Byzantínci stratili kontrolu nad územiaми v severnej Afrike, Palestíne a v Sýrii). Z tohto hľadiska je preto v tejto kapitole venovaný väčší priestor práve opisu organizačných štruktúr byzantskej armády a otázkam súvisiacim s problematikou vzniku a zavedenia tzv. témového systému. Z chronologického rámca tejto kapitoly mierne vybočuje podkapitola o vývine obliehacích strojov a taktiky, ktorá časovo pokrýva obdobie od 6. až po neskoré 12. storočie. Z bitiek, ktoré sa odohrali počas vojen proti Peržanom a neskôr Arabom sa autor koncentruje na bitku pri rieke Solachon (586), a na sled ozbrojených stretnutí, ktoré vyvrcholili známou bitkou pri Jarmúku (636). Bitka Byzantíncov proti Peržanom pri rieke Solachon predstavovala, podobne ako bitka pri meste Daras, víťazstvo menej početných byzantských síl proti väčšiemu vojsku protivníka a dokladá tak, že ešte aj koncom 6. storočia si Byzantínci udržali istú vojenskú prevahu. Úplne iný obraz poskytuje opis bojov Byzantíncov proti nastupujúcim Arabom, ktorý sa odohrával o päť desaťročí neskôr. Porážka pri Jarmúku mala za dôsledok postupné stiahnutie Byzantíncov zo Sýrie, signalizovala začiatok veľkej arabskej expanzie, ktorá čoskoro výrazne zmenila politické usporiadanie celého východného a následne aj západného Stredomoria.

Štvrtá kapitola mapuje obdobie 8. a 9. storočia, ktoré sa nieslo v znamení bojov Byzantskej ríše proti Arabom na východe a proti Bulharom na Balkáne. Autor podrobne analyzuje byzantskú stratégiu v tomto období, ako aj taktiku a organizačnú štruktúru byzantskej armády, ktorá sa v tomto období sústreďovala najmä na obranu zostávajúcich byzantských území. Poukazuje však na skutočnosť, že hoci organizačne sa byzantská armáda už značne vzdialila pôvodnému rímskemu vzoru, predsa

len v nej pretrvávali tradície rímskeho vojnového umenia (napríklad zvyk budovania pochodových táborov apod.). Bitky, ktorých opis nám autor v tejto kapitole poskytuje (bitky proti Bulharom pri Pliske roku 811, v priesmyku Versinikia roku 813, pri rieke Acheloos roku 917, ako aj bitky proti Arabom pri Dazimone roku 838, pri Martz al-Uskuf, Lalakaách roku 863 a pri Bathys Ryaks roku 878) dokumentujú postupný obrat v bojoch proti Bulharom a Arabom v prospech Byzantíncov, ktorí aj napriek úvodným ťažkým porážkam dokázali zastaviť víťazný postup Arabov a Bulharov a pripraviť si tak pôdu na neskorší protiútok.

Piata kapitola sa venuje jednému z najslávnejšiemu obdobiu byzantských dejín – rekonquiste stratených území, ktorá sa postupne rozbiehala od polovice 10. storočia a vyvrcholila dobytím Bulharska roku 1018 cisárom Basileiom II. Bulharobijcom (976 – 1025). Autor si podrobne všíma zmeny v taktike a stratégii, ako aj v organizácii a zložení byzantského vojska, ktoré postupne vyplynuli z prechodu z obranného spôsobu boja na útočný. Ako jeden z najdôležitejších prejavov tohto vývoja uvádza postupný úpadok témového systému a presadzovanie špecializovaných žoldnierskych jazdeckých jednotiek (*tagmata*), ktoré tvorili údernú silu byzantských armád v tomto období. Porovnávací materiál pre svoju analýzu autor ťaží z dodnes dochovaných byzantských vojenských príručiek (známych ako *taktika*, alebo *strategikon*), ktoré vo väčšom počte vznikali práve v tomto období. Autor dokumentuje svoje poznatky pri opise víťazných bitiek pri Arkadiupole (970) a pri Dristre (971) proti Rusom kyjevského kniežaťa Sviatoslava, ako aj vojnových výprav Basileia II. proti Bulharom, pričom v krátkosti komentuje dôležitú bitku v priesmyku Kleidion, kde Byzantínci roku 1014 na hlavu porazili bulharské vojsko.

V poslednej kapitole sa autor vyrovnáva s kontroverznou problematikou ohľadne vývinu byzantskej armády v 11. a v 12.

storočí storočí, keď spočiatku zažívala úpadok a ústup zo slávy, a neskôr, t. j. po nástupe cisárov z dynastie Komnénovcov (1081), došlo k jej novému rozmachu. Prvá polovica 11. storočia sa do istej miery vyznačuje doznievaním predchádzajúceho obdobia a až od obdobia okolo roku 1040 dochádzalo k zmenám v dovtedy zaužívanej stratégii, ktoré si vynútila zhoršujúca sa zahranično-politická situácia Byzancie a objavenie sa nových silných protivníkov (na východe seldžuckých Turkov a na západe Normanov). Autor konštatuje, že v zložení armády definitívne prevládli žoldnierske jednotky, a to buď domáceho, alebo cudzieho pôvodu. Dôsledky tohto vývinu sa potom ukázali v jednej z najznámejších bitiek byzantských dejín, v bitke pri Mantzikerte (1071) proti seldžuckým Turkom, ktorá sa skončila porážkou Byzantíncov. Následný chaos a občiansku vojnu v Byzancii autor približuje za pomoci opisu bitky pri Kalabryách (1078), kde sa stretlo centrálné cisárske vojsko s jednotkami vzbúreného byzantského generála Nikéfora Bryénia. Potom nasleduje opis a analýza bitky pri Drači (1081), kde Byzantíncov porazili Normani z Itálie pod vedením grófa Apúlie a Kalábrie Róberta Guiscarda (1057 – 1085). Byzantský cisár Alexios I. Komnénos (1081 – 1118) však dokázal tento nepriaznivý vývoj zvrátiť a ku koncu jeho vlády dochádzalo k postupnému obnovovaniu byzantskej moci a prestíže. Proces obnovy, samozrejme, neobišiel ani byzantskú armádu, ktorá bola jedným z hlavných predmetov starostlivosti komnénovských cisárov. Mieru úspešnosti tejto obnovy autor dokladá pomocou opisu dvoch bitiek, ktoré sa odohrali za vlády Alexiovhov vnuka Manuéla I. Komnénu, a to bitky pri Sirmiu (1167) proti Uhrom, kde Byzantínci zvíťazili, a ďalšej osudovej bitky byzantských dejín, bitky pri Myriokefale (1176) proti Seldžukom, ktorá sa pre Byzantíncov skončila porážkou. Na záver autor v krátkosti opisuje dôsledky tejto bitky pre ďalší vývoj Byzantskej ríše a ponúka či-

tateľovi svoj názor na celkové hodnotenie celého skúmaného obdobia.

Text publikácie je vhodne doplnený 21 čiernobielymi, 16 farebnými fotografiami, a podrobný opis bitiek veľmi dobre dopĺňa celkovo 14 prehľadných čiernobielych mápiet a 9 schém (s podrobne rozkreslenými fázami priebehu jednotlivých bitiek). V závere knihy sa okrem už spomínaného poznámkového aparátu nachádza slovník dôležitých pojmov a index osôb a lokalít spomínaných v texte.

M. Meško

QUELLER, D. E. – MADDEN, T. F.: THE FOURTH CRUSADE. THE CONQUEST OF CONSTANTINOPLE. Philadelphia : University of Pennsylvania Press 1997, 357 s.

V priebehu ľudských dejín sa odohralo nespočetné množstvo dôležitých historických udalostí, ale iba niektoré z nich vyvolávajú ešte aj po stáročiach neutíchajúci záujem, poprípade vášnivé diskusie nielen historikov, ale aj širokej verejnosti. K tejto skupine patria aj udalosti spojené so začiatkom, priebehom a dôsledkami IV. križiackej výpravy, ktorá sa odohrala v rokoch 1202 – 1204. Ich aktuálnosť tkvie napríklad v skutočnosti, že dôsledky tejto výpravy dodnes významne ovplyvňujú vzťahy medzi rímsko-katolíckou a ortodoxnou cirkvou. Preto aj vedecká historická literatúra týkajúca sa priamo či nepriamo udalostí tejto križiackej výpravy je veľmi obsiahla.

Publikácia *Štvrtá križiacka výprava. Dobytie Konštantínopola* od profesorov D. E. Quellera a T. F. Maddena predstavuje fundovaný a komplexný prehľad dejín IV. križiackej výpravy. Samotní autori sa totiž ešte pred napísaním tejto vydarenej monografie dlhodobo venovali celej problematike spojenej s touto výpravou, ako aj vzájomnými vzťahmi Byzantskej ríše s európskym Západom v priebehu 12. storočia. Dosvedčujú to ich početné odborné štúdie, publikova-

né v renomovaných svetových historických periodikách. Navyše, v prípade tejto knihy ide už o jej druhé vydanie, pretože prvýkrát vyšla už v roku 1977. Odvtedy nastal v historickom bádani výrazný posun, a práve všetky tieto zmeny a nové poznatky autori zapracovali do druhého vydania. To, že pritom nemuseli výrazne modifikovať všeobecné závery formulované v prvom vydaní tejto monografie, svedčí o ich vysokých vedeckých kvalitách a o platnosti ich pôvodných hypotéz.

Dielo pokrýva časové obdobie približne od roku 1198 (t. j. od zvolenia a intronizácie nového rímskeho pápeža Innocenta III.) až po rok 1205 (odchod väčšiny križiakov naspäť do ich domovov). Tomu je podriadený aj samotný výklad, v ktorom čitateľ nájde podrobný opis udalostí, ktoré za sebou nasledujú podľa chronologického poradia. Kľúčové momenty priebehu celej výpravy pritom poslúžili autorom ako vhodné východiskové body pre rozdelenie výkladu do celkovo 12 kapitol (1. *Kázanie a prijatie kríža*, 2. *Nešťastná zmluva v Benátkach*, 1201, 3. *Zvolenie Bonifáca z Montferratu*, 4. *Núdzna vojska v Benátkach*, 5. *Dobytie Zadaru*, 6. *Zadarská zmluva*, 7. *Obsadenie Galatskej veže*, 8. *Prvé dobytie Konštantínopola*, 9. *Nútené spojenectvo Latinov a Grékov*, 10. „*A tak sa začala vojna...*“, 11. *Druhé dobytie Konštantínopola*, 12. *Spustošenie Konštantínopola*).

V prvých štyroch kapitolách autori podávajú obraz neľahkých začiatkov IV. križiackej výpravy. Pápež Innocent III. (1198 – 1213) ju vyhlásil ihneď po svojom zvolení v roku 1198 ale odozva bola spočiatku takmer nulová. Dôvodom boli vtedajšie politické pomery v Európe poznačené najmä vojnou medzi vodcami predchádzajúcej (tretej) križiackej výpravy – anglickým kráľom Richardom I. Levie Srdce (1189 – 1199) a francúzskym kráľom Filipom II. Augustom (1180 – 1223). Veľmi zaujímavé údaje obsahuje druhá kapitola, v ktorej autori veľmi dômyselným spôsobom rekonštruujú

priebeh rokovaní križiackych vyslancov v Benátkach ohľadne vybavenia flotily, ktorá mala celé križiacke vojsko dopraviť do cieľa určenia. Pri uzatváraní zmluvy o preprave do popredia vystupuje dôležitá postava benátskeho dóžu Enrica Dandola (1192 – 1205). Potom autori rozoberajú rozbiehajúci sa zákulisný politický zápas o vedenie a smerovanie celej križiackej výpravy. Strán, ktoré o to usilovali bolo samozrejme viac; pápež Innocent III., Oto IV. (1198 – 1218) a Filip Švábsky (1198 – 1208), ktorí bojovali o rímsko-nemecký cisársky trón. V tomto kritickom momente umrel gróf Theobald zo Champagne (1201), doterajší vodca výpravy a za nového bol zvolený Bonifác z Montferratu. Situácia sa tiež skomplikovala príchodom mladého byzantského princa Alexia Angela, ktorý prišiel na latinský Západ k svojmu švagrovi Filipovi Švábskemu s prosbou o pomoc proti svojmu strýkovi, Alexiovi III. Angelovi (1195 – 1203), ktorý roku 1195 zvrhol z trónu jeho otca, Izáka II. Angela (1185 – 1195) a po oslepení ho uvrhol do žalára. Štvrtá kapitola približuje príchod prvých križiakov na jar 1202 do Benátok, a keďže mnohí z nich prišli neskoro, aj čakanie križiackeho vojska na oneskorencov. Navyše, Benátčania požadovali uhradenie plnej sumy za prepravu do Zámoria, čoho križiaci neboli schopní, pretože nemali prostriedky na uhradenie poplatkov aj za tých účastníkov výpravy, ktorí do Benátok neprišli.

Od začiatku piatej kapitoly sa autori venujú samotnému priebehu výpravy. Pri svojej ceste na Východ križiaci spolu s Benátčanmi najprv dobyli mesto Zadar (križiaci takto splatili časť svojho dlhu Benátčanom za prepravu). Už táto udalosť ukázala, že pápežova kontrola nad výpravou je čisto teoretická. Napriek problémom etického a náboženského rázu (Benátčania boli za útok voči kresťanom v Zadare exkomunikovaní) výprava po prezimovaní vojska v dobytom meste váhavo pokračovala ďalej. V Zadare sa k nej pripojil aj spomínaný byzantský

princ Alexios Angelos. Ku kľúčovému rozhodnutiu, po ktorom sa výprava odklonila od svojho pôvodného cieľa (Palestína, resp. Egypt) a namiesto toho smerovala na Konštantínopol, došlo počas pobytu križiackeho vojska na Korfu. Časť križiackeho vojska sa dokonca oddelila a chcela pokračovať smerom do Svätej Zeme. Nakoniec jednotu križiakov zachránili argumenty Benátčanov (ktorí vlastnili lode), ako aj prísľuby mladého Alexia, že v prípade ak križiáci zvrhnú z cisárskeho trónu v Konštantínopole jeho strýka Alexia III., poskytne im on sám všemožnú podporu a finančné prostriedky na dokončenie ich podujatia.

Najzaujímavejšiu časť publikácie nesporne tvoria kapitoly, v ktorých autori opisujú „pôsobenie“ vojska IV. križiackej výpravy pod Konštantínopolom v rokoch 1203 až 1204. Ich zdrojom sú hlavne dobové písomné pramene; ako napríklad korešpondencia pápeža Innocenta III. a križiackych vodcov, ako aj kronikárske diela účastníkov výpravy Guillaumea z Villehardouinu a Róberta z Clari. Vďaka ich používaniu sa autorom podarilo podať nesmierne plastický a živý opis uvedených udalostí. Autori sa však nespokojili iba s prerozprávaním prameňov. V príslušných kapitolách čitateľ nájde veľmi podrobnú analýzu pomeru síl medzi byzantskou armádou v byzantskom hlavnom meste a spojenými silami Benátčanov a križiakov. Z nej vyplýva, že byzantské oddiely boli minimálne rovnako početné, ak nie väčšie, ako celé vojsko križiakov a opierali sa o pomerne dokonalý a stáročiami preverený obranný systém, ktorý tvorili známe konštantínopolské hradby. Na strane križiakov zase bola výhoda v podobe prítomnosti dobre vybavenej a vyzbrojenej benátskej flotily. To znamená, že v podstate „dvojnásobné“ dobytie Konštantínopola križiakmi nebolo samozrejmom záležitosťou, akou sa dnes javí zo spätného pohľadu.

Autori taktiež veľmi jasne významovo odlišujú medzi oboma útokmi križiakov na byzantské hlavné mesto. Prvz z nich, kto-

ré sa uskutočnilo v júli 1203, nebolo v podstate ničím iným, ako byzantskou vnútropolitickou záležitosťou – *de facto* vojenským prevratom, akých sa v priebehu byzantských dejín odohralo mnoho – pri ktorom bol zosadený Alexios III. Angelos a na trón nastúpili Izák II. a Alexios IV. Angelos. Križiacke vojsko tu vlastne hralo úlohu žoldnierskych oddielov, ktoré na svoju pomoc doviedol mladý Alexios Angelos. Až druhý útok v apríli 1204 znamenal otvorené a samostatné vystúpenie križiakov ako takých. Toto – z dejinného hľadiska veľmi nešťastné – stretnutie postupne vyplynulo zo zhoršujúcich sa vzťahov medzi križiakmi a ich chránencom, ktorému dopomohli k cisárskemu trónu, Alexiom IV. Mladý cisár totiž nedokázal križiakom vyplatiť sľúbené finančné podpory určené pre pokračovanie IV. križiackej výpravy a očividne nemohol alebo nehodlal splniť ani ďalšiu časť svojho sľubu, v ktorom sa zaviazal zúčastniť sa na výprave osobne aj s veľkým oddielom byzantského vojska. Táto situácia dospela k vyvrcholeniu tesne po prelome rokov 1203/1204, keď po ďalšom politickom prevrate nastúpil na byzantský trón Alexios V. Doukas, zvaný Mourtzouphlos. Nový byzantský cisár okamžite prerušil všetky styky s križiakmi a vyzval ich opustiť byzantské územie.

Križiaci tak neučinili a obe strany sa začali pripravovať k rozhodujúcemu boju. V jedenástej kapitole autori podrobne analyzujú oba útoky križiakov, ako aj celkový pomer síl oboch protivníkov. Prvý útok dňa 8. apríla 1204 Byzantínci odrazili. Križiaci si oddýchli a preskupili sa a dňa 12. apríla znovu zaútočili. Podarilo sa im dobyť časť hradieb byzantského hlavného mesta a v tom momente sa Byzantínci vzdali. Konštantínopol padol do rúk križiakov nasledujúceho dňa 13. apríla 1204 a nasledovalo trojdňové lupenie a rabovanie, ktoré dodnes rezonuje vo vzťahoch medzi východnými a západnými kresťanmi. Jeho opisu, ktorý sa opäť zakladá na svedectve primárnych prameňov,

venujú autori celú poslednú dvanásť kapitolu. IV. križiacka výprava skončila fiaskom, pretože nedosiahla cieľov, ktoré si jej vodcovia stanovili na začiatku. Toto však postihlo aj ostatné križiacke výpravy, okrem tej prvej. Čo však odlišuje IV. križiacku výpravu od ostatných, je skutočnosť, že skončila tak, ako to v tej dobe hádam nikto nepredpokladal – najväčšie mesto kresťanstva padlo a tam, kde kedysi vládli rímski cisári, vzniklo tzv. Latinské cisárstvo. Čoskoro však nový byzantský cisár Baldouin I. Flámsky zostal bez vojenských oddielov, pretože v apríli 1205 väčšina križiakov považovala svoju účasť na výprave za naplnenú a jednoducho sa vrátila domov.

Poznámkový aparát je v súlade s úzusom obvyklým v anglosaskej odbornej literatúre, zaradený za textom na konci knihy. Čitateľ tam tiež nájde aj zoznam skratiek, ako aj samostatnú prílohu *Esej o primárnych prameňoch* od bádateľa A. A. Andreu, ktorý sa podobne ako autori publikácie podrobne a dlhodobo venuje tematike IV. križiackej výpravy. Za esejou sa nachádza zoznam použitej literatúry, menný a geografický index. Text publikácie prekvapivo dopĺňujú iba dve mapky. Napriek tomu je táto publikácia (hoci vyšla už v roku 1997) hodnotným prínosom a rozhodne zaujíma významné miesto v záplave publikácií, ktoré neustále k tejto téme v súčasnej dobe vychádzajú.

M. Meško

DUFFACK, J. J.: ŠTEFÁNIK A ČESKOSLOVENSKO. Praha : Naše vojsko, 2007, 204 s.

Po publikácii od Miloslava Johna (*Milan Rastislav Štefánik, život a smrť národného hrdiny*. Votobia : Olomouc, 2000, 143 s.) sa v relatívne krátkom časovom slede dostáva do rúk čitateľov druhá kniha z pera českého autora, tentoraz J. J. Duffacka zaoberajúca sa Milanom Rastislavom Štefánikom.

V oboch prípadoch ide o neprofesionálnych historikov a rovnako obaja podrobne rozoberajú Štefánikovu smrť. To značí, že táto kontroverzná téma nie je najdiskutovanejšou v súvislosti s M. R. Štefánikom len na Slovensku.

Hoci to nie je v knihe explicitne naznačené, publikácia sa dá rozdeliť na dve časti. Autor narušil tradičnú chronologickú kompozíciu knihy a v prvých šiestich kapitolách (*Havárie letadla Caproni Ca33(450)-11495; Vyšetřování katastrofy letounu Ca 33; Technická příčina?; K čemu došlo?; Co předcházelo katastrofě?; Pochybnosti kolem Štefánika*) sa venuje okolnostiam Štefánikovej smrti. Rozoberá najmä lekárske protokoly, no neopomína ani technické príčiny, vyšetrovanie havárie či priamo priebeh havárie. Autor sa vo svojej publikácii snaží vyvrátiť hypotézu atentátu a aj samovraždy a tvrdí, že: „Bohužel – utržená anténa radiotelegrafického přístroje omezující pobylivost výškového kormidla – závada konstrukce a materiálu... právě to byla skutečná a nesporná příčina katastrofy.“ (s. 54)

V druhej rozsiahlejšej časti pozostávajúcej z osemnástich kapitol (*Intermezzo; Poslední mise; Štefánik neznámý; Průlomový moment – všechno je sbaleno; Stav se nelepší, operace je nezbytná; Století pokroku a útlatku; Válečné preludium; Těžké začátky odboje; Pilot Milan Rastislav Štefánik; Cesta od pilota k politikovi; Českoslovená národní rada; Československé legie – ozbrojená moc; Sibír – uznání a demoralizace; Cesta k 28. říjnu 1918; Sen se splnil!; První kroky Česka a Slovenska; Záhada zůstává záhadou; Poslední rozloučení*) sa autor venuje niektorým, podľa neho dôležitým obdobiam Štefánikovho života. Rozoberá Štefánikov parížsky pobyt, zdravotný stav, aktivity a postavenie vo Francúzsku. Keďže je kniha určená predovšetkým českému publiku, autor sa venuje aj vykresleniu postavenia Slovákov v Uhorsku. Ďalej sa dozvedáme o príčinách prvej svetovej vojny, začiatkoch odboja a o Štefánikových prvých

rokoch vo vojenskom letectve. Podrobnejšie je spracovaný vznik Československej národnej rady, dôležitosť légii a Štefánikova misia na Sibíri. Po smrti M. R. Štefánika sú v tejto publikácii okolnosti vzniku Československa druhou najpodrobnejšie spracovanou tematikou. Autor sa domnieva, že M. R. Štefánik mal v pláne založiť Dunajskú konfederáciu.

Okrem už spomenutých kapitol nájdeme v knihe ešte ďalšie štyri: *Prolegomenon; Doslov; Co řekli o Štefánikovi ti, kteří ho důvěrně znali; Literatura.*

Ako letecký lekár, ktorý sa zúčastnil viacerých vyšetrení leteckých havárií, nám autor ponúka nový pohľad a nové argumenty na vajnorskú tragédiu a trochu poodkrýva zákulisie vyšetrenia leteckých nehôd. Zaujímavé pre bežného čitateľa, ale rovnako pre profesionálneho historika, môžu byť analýza Štefánikovho zdravotného stavu a vysvetlenie niektorých medicínskych pojmov a operačných zákrokov. Rovnako obohacujúci môže byť výklad niektorých technických otázok tykajúcich sa bezdrôtovej telegrafie a astronómie.

Autor sa netají svojím zámerom prekvapiť čitateľa, vie, že niektoré jeho názory sú kontroverzné, no tým chce, podľa vlastných slov, prispieť k lepšiemu porozumeniu tejto „vynikajúcej osobnosti“. Celým dielom sa vinie podľa nás až príliš kritický pohľad na Štefánikových spolupracovníkov z odboja – Tomáša Garriguea Masaryka a Edvarda Beneša, pričom M. R. Štefánika vyzdvihuje na ich úkor. Zaujímavá je teória o Dunajskej federácii, no autor sa na niektorých miestach nevyhol nadmernému mýtizovaniu. Diskutovať by sa dalo aj o výbere spracovaných období Štefánikovho života.

Môžeme však konštatovať, že sa mu podaril jeho pôvodný zámer a ponúkol nové často prekvapivé pohľady na činnosť a život M. R. Štefánika.

M. Kšíňan

CAWTHORNE, N.: *BITVY DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY*. Frýdek-Místek : Vydavatelství ALPRESS, s. r. o., 2007, 260 s.

Rozhodujúce vojenské operácie druhej svetovej vojny menili nielen priebeh samotnej vojny, ale významne ovplyvnili aj vývoj ľudských dejín. Kniha oboznamuje čitateľa s vybranými čiastkovými bitkami aj s ich širším politickým pozadím a podmienkami, za ktorých boli velitelia nútení často prijímať osudové rozhodnutia – píše sa na obale knihy.

Dielo je členené na 6 kapitol: *ZÁPADNŮ EURÓPU*, kde sú opísané začiatok vojny v Európe, *Na ceste k Dankerque*, Bitka o Britániu a Invázia na Krétu. Nasledujú *BOJE V SEVERNEJ AFRIKE*, to je Tobruk, Ghazála, El-Alamejn, a operácia Torch). *VÝCHODNÝ FRONT* predstavuje iba 10% rozsahu knihy s opisom Plánu Barbarossa a Stalingradskej bitky. Najviac miesta je venované *VOJNE V TICHOMORÍ a VÍTAZSTVU V TICHOMORÍ (ktoré predstavuje poslednú časť)*, kde na 91 listoch (čo je až 35% rozsahu diela), je uvedený Pearl Harbor, ďalej bitka v Korálovom mori, Guadalcanal, Rabaul, Mariany, Filipíny a Borneo, Iwo Džima a Okinawa. Predposlednou kapitolou je *VÍTAZSTVO V EURÓPE*, opisujúce operácie Overlord, Market garden, ako aj bitky v Ardenách a o Berlín.

Týchto 6 kapitol vhodne dopĺňa *BIBLIOGRAFIA*, ako aj malý *REGISTER ARMÁD, BITIEK A VELITELOV*.

Obsah diela navodzuje dojem, akoby sme ešte stále žili v bipolárnom svete rozdelenom na Východ a Západ. Predtým bolo všeobecne všetko červené a teraz zasa modré, avšak je to pohľad spoza opony, aj keď dosť jednostranný. Akoby vtedajší Sovietsky zväz ani nebol spojencom, akoby vo Veľkej vlasteneckej vojne neprispel výrazným dielom k porážke fašizmu a nacizmu. Okrem uvedenej bitky pri Stalingrade nie je zmienka o bitkách pri Moskve, Kursku, nie je spome-

nutá ani Berlínska či Mandžuská operácia. Popri 65 spojeneckých veliteľoch je v registri uvedených iba 5 sovietskych, väčšia pozornosť je venovaná 61 veliteľom Osi. Chýba akákoľvek zmienka o československých vojenských jednotkách, dokonca nie je uvedená ani maďarská armáda. Od titulu tohto diela sa dalo očakávať viac.

Žánrom knihy je vojenská história. Znamenáva zmeny vo vojenskom operačnom umení a stratégii i pokrok vo výrobe zbraní a vojenskej či vojnovnej techniky. 13 mapových príloh prehľadne znázorňuje bojiská aj pohyb armád a niektorých u nás menej známych 55 fotografií (z toho 3 dvojstranové) dokumentujú „najzaujímavejšie“ okamihy vojny. Pri všetkých operáciách sú

uvedené straty na živej sile i bojovej technike oboch zúčastnených strán.

Z anglického originálu WWII – BATTLES THE SECOND WAR vydaného v roku 2005 preložil Josef Orel. Knihu je možné získať jedine v internetovom kníhkupectve www.martinus.sk.

Nigel Cawthorne je autorom okolo deväťdesiatich kníh, niektoré z nich si je možno stiahnuť z internetových adries *authorsonline.co.uk*, alebo *authoronline.com*. Autor žije v londýnskej štvrti Bloomsbary a svoje diela píše väčšinou vo veľkej knižnici British Library, ktorá sa všeobecne pokladá za jeden z najlepších zdrojov informácií v celom Anglicku..

E. Jančo

OBSAH ROČNÍKA VOJENSKEJ HISTÓRIE 2007

ŠTÚDIE

BAKA, I.: Nasadenie civilného obyvateľstva na Slovensku na opevňovacie práce v rokoch 1944 – 1945	1/2007/70
BOBOKOVÁ, J.: Ruská diplomacia na mierových rokovaníach v Tylži v roku 1807	2/2007/37
BYSTRICKÝ, P.: Longobardskí králi 488 – 572	2/2007/3
HURBANIČ, Martin: Avarské vojsko počas obliehania Konštantínopola	3/2007/16
CHOVANEC, J.: Ozbrojený boj Slovákov proti maďarskej revolúcii vo filozofii štátu Ludovíta Štúra	4/2007/27
LYSÝ, M.: Účasť Uhorska na protihabsburských vojnách v Čechách a na Morave	1/2007/28
LYSÝ, M.: Uhorská šľachta a protihusitské vojny	3/2007/39
MASKALÍK, A.: Riešenie otázky dôstojníkov armády vojnovnej slovenskej republiky po februári 1948	4/2007/90
MEŠKO, M.: Boje Byzancie s Pečenehmi o Trákiu v rokoch 1088 až 1091	1/2007/3
MEŠKO, M.: Bitka pri Beroé 1122: Posledný boj Pečenehov	4/2007/
MIČIANIK, P.: November 1942 – najkrvavejší mesiac slovenskej Zaisťovacej divízie	3/2007/70
NIŽŇANSKÝ, E. – TULKISOVÁ, J.: Pôsobenie Nemeckej vojenskej komisie na Slovensku v roku 1939	4/2007/36
SEGEŠ, V.: Organizácia, výzbroj a taktika vojska Mateja Korvína	3/2007/55
SORBY, K.: Vojna v Jemene v rokoch 1962 – 1967	2/2007/70
ŠTAIGL, J.: Formovanie a vývoj dôstojníckeho zboru čs. armády na Slovensku v rokoch 1945 – 1948	4/2007/61
ŠUMICHRASŤ, P.: Messerschmitt Bf 109 E slovenských vzdušných zbraní (1942 – 1944)	2/2007/48
VALACHOVIČ, P.: Bratislavské puškárstvo v 16. a 17. storočí	2/2007/22
VALACHOVIČ, P.: Markomanské vojny v českej a slovenskej odbornej literatúre	3/2007/3
VANĚK, O.: Podmienky a proces vzniku 4. partizánskej brigády (november 1944 – február 1945)	1/2007 /70

DOKUMENTY A MATERIÁLY

BYSTRICKÝ, J.: Zápisky kpt. Viliama Pavloviča z Ruska (30. X. 1943 – 5. IV. 1944)	3/2007/95
BYSTRICKÝ, V. – SEGEŠ, D.: Posledné dni slovenských Košíc	4/2007/103

CSÉFALVAY, F.: Nemecký dokument o zlyhaní slovenskej 1. pešej divízie koncom októbra 1943 (1. časť).....	1/2007/128
CSÉFALVAY, F.: Nemecký dokument o zlyhaní slovenskej 1. pešej divízie koncom októbra 1943 (2. časť).....	2/2007/105
DUBÁNEK, M.: Plány a výstavba čs. opevnení v Čopu	2/2007/83
LAMOŠ, R.: Dokument o činnosti Kampfgruppe Peiper počas Ardenskej ofenzívy v decembri 1944.....	3/2007/127
LAMOŠ, R.: Druhý dokument o činnosti Kampfgruppe Peiper počas Ardenskej ofenzívy v decembri 1944.....	4/2007/157
SCHVARC, M.-HOLÁK, M.: Marcová kríza v Československu vo svetle vybraných nemeckých dokumentov.	1/2007/86
SOKOLOVSKÝ, L.: Spomienky na východný front 1941 – 1943	2/2007/93
ŠUMICHRAST, P.: Vojenský zajatecký tábor v Grinave (leto 1944).....	4/2007/165
TULKISOVÁ, J. – BAKA, I. – NIŽŇANSKÝ, E.: Ozbrojený maďarsko-slovenský konflikt z marca 1939 v správach Sicherheitsdienstu	4/2007/124
ZUPKO, Š.: Bombardovanie Nových Zámkov 7. a 14. októbra 1944 a 14. marca 1945	4/2007/182

MÚZEJNÍCTVO A ARCHÍVNICTVO

KORČEK, J.: Armádne múzeum Západnej Austrálie.....	3/2007/150
VALACHOVIČ, P.: Múzeum modelov v Paríži (Musée des Plans-Reliefs)	3/2007/144

RECENZIE

BRIDGE, A.: Křížové výpravy	(M. Meško)....4/2007/199
RAMONET, I.: <i>Fidel Castro. Biografía a dos voces.</i> / (P. Száraz)	3/2007/171
SORBY, K.: Suez 1956. Súmрак tradičného kolonializmu na Blízkom východe....(V. Bystrický)	1/2007/145
SOFSKÝ, W.: Řád teroru. Koncentrační tábor. (M. Garek).....	2/2007/140
ŠUTAJ, Š.-SZARKA, L. (eds.): Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18. – 20. storočia (V. Dangl)	4/2007/204
Vojak v poli alebo opísanie zážitkov Jána Ignatyho, nateraz učiteľ a notára filiálnej Evanjelickej cirkvi a obci Rovnianskej, predtým dvadsaťšesť rokov unteroficiera v slávnom cisársko-kráľovskom Barón-kienmajerskom ôsmom husárskom regimente (P. Valachovič)	3/2000/168

ANOTÁCIE, GLOSÝ

ARAD, J.: Belzec, Treblinka. Vyhľazovací tábory akcie Reinhrad (S. Dragúň).....	1/2007/148
Bojovali na všetkých frontách. Vzpomínky židovských vojaků a odbojářů z druhej svetovej vojny. (L. Jančo)	3/2007/183
BYSTRICKÝ, V.-ROGULOVÁ, J.: Storočie propagandy (S. Dragúň).....	1/2007/147
DUFFACK, J.: Štefánik a Československo. (M. Kšiňan).....	4/2007/218
FIC, V.M.: Československe legie v Rusku a vznik Československa 1914 – 1918. (L. Jančo).....	2/2007/143
CAWTHORNE: Bitvy druhej svetovej vojny (L. Jančo)	4/2007/219

GADDIS, J.L.: Studená vojna. (L. Jančo).....	1/2007/154
HALDON, J.F.: The Byzantine Wars. (M. Meško).....	4/2007/213
KERR, W.: „Obyčejný“ Stalin. (P. Jašek).....	3/2007/179
KLIMENT, J.: Zápisky legionárov. Ze života a bojů na Rusi ve světové válce v letech 1914-1919. (L. Jančo).....	3/2007/178
KLIMENT, Ch. – NAKLÁDAL, B.: Slovenská armáda 1939 –1945. (S. Dragúň).....	1/2007/151
KURLANSKY, M.: 1968. Rok, ktorý otriasol svetom. (P. Jašek).....	1/2007/153
LEMISH, M.G.: Váleční psi. (B. Šedová).....	3/2007/186
MAREK, V.: Hedvábní historie. Československé, české, slovenské speciální, pruzkumné a výsadkové jednotky. (L. Jančo).....	2/2007/147
MASER, W.: Göring. Hitlerův paladýn s Janusovou tváří (P. Jašek).....	1/2007/150
NAROČNICJKAJA, N. A.: Rusko a jeho miesto vo svete. Za čo a s kým sme bojovali. (L. Jančo).....	3/2007/184
NEDOROST, L.: Češi v 1. světové válce. I. díl. (L. Jančo).....	3/2007/177
ROMSICS, I.: Trianonska mierová zmluva. (L. Jančo).....	2/2007/145
ŠTAIGL, J.-ŠTEFANSKÝ, M.: Vojenské dejiny Slovenska VI. (1945 – 1968). (A. Maskalík).....	3/2007/190
ŠTĚPÁNEK, K. – MINAŘÍK, P.: Československá lidová armáda na Rýnu. (J. Štaigl).....	3/2007/188
WETTE, W.: Wehrmacht. (L. Jančo).....	3/2007/181
VRBA, R.: Utekl jsem z Osvětimi. (L. Jančo).....	3/2007/180
QUELLER, D. E. – MADDEN, T. F.: The fourth crusade. The conquest of Constantinople. (M. Meško).....	4/2007/215

BIBLIOGRAFIA

Vojenská história Slovenska. Výberová bibliografia XII.-2004. (B. Šedová).....	1/2007/156
--	------------

AUTORI ČÍSLA

Mgr. Marek MEŠKO, Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Prof. JUDr. Jaroslav CHOVANEC, CSc., Právnická fakulta Univerzity Mateja Bella, Tajovského 40, B. Bystrica

Mgr. Jana TULKISOVÁ, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Šafárikovo nám. 6, 811 06 Bratislava

Doc. Eduard NIŽŇANSKÝ, CSc., Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Šafárikovo nám. 6, 811 06 Bratislava

PhDr. Igor BAKA, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

PhDr. Jan ŠTAIGL, CSc., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Mgr. Alex MASKALÍK, Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

PhDr. Valerián BYSTRICKÝ, DrSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Mgr. Dušan SEGEŠ, M. A., PhD., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Mgr. Róbert LAMOŠ, Macharova 3, 851 01 Bratislava

Pplk. PhDr. Peter ŠUMICHRASŤ, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Štefan ZUPKO, Jazdecká 11, 940 80 Nové Zámky

UPOZORNENIE REDAKCIE

Odobzdávanie rukopisov

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajújte, resp. posielajte zásadne na disketách v textových edito-
roch Word 6.0, Word 97, v iných len na základe dohovoru. **Poznámky je potrebné uvádzať pod čia-
rou, nie až za text štúdie.** K diskete je potrebné priložiť jeden tlačенý exemplár príspevku. K štúdiu je
potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu,
číslo účtu a telefonický kontakt a e-mail.

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť
v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov
(1 800 znakov na stranu).

Poznámkový aparát a citovanie

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690, ktorá obsahuje aj Národnú prílohu, je potrebné pri citáciách
rešpektovať aspoň jej základné zásady. Na uľahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

¹ VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika. Bratislava : International, 1994, s. 56.

² PEJSKAR, J., ed.: Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981.
B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom
vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ ŠPIRKO, D. – LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmestia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809.
In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 9-10.

⁴ DEIGHTON, L.: Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque. Prel. Z. Kárník. Praha : Argo, 1994,
s. 85.

⁵ PEJSKAR, ref. 2, s. 97.

- v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach
uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref. 2, s. 93.
- autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má ci-
tované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, D. a i. (a iní) alebo
ŠPIRKO, D. et al. (et alii)
- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku:
Praha; Bratislava : Argo; Concordia, 1999
- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o roz-
sahu
- Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú
arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj
číslo.
- pri odkaze na archívny prameň uvádzať skratky: f. (nie fond)

šk. (ako škatuľa, nie krabica)

č. j. (s medzerou)

VÚA-VHA Praha, f.; pozri tiež PEJS, O.: ...

Tamže, s. 8. (nie tamtiež)

Čísla poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

tel.: 02/48 207713

E-mail: stanovam@mod.gov.sk

**Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov roz-
hodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevraca-
jú.**

OBSAH

Štúdie

MEŠKO, Marek: Bitka pri Beroé 1122: Posledný boj Pečenehov.....	3
CHOVANEK, Jaroslav: Ozbrojený boj Slovákov proti maďarskej revolúcii vo filozofii štátu Ludovíta Štúra.....	27
NIŽŇANSKÝ, Eduard –TULKISOVÁ, Jana: Pôsobenie Nemeckej vojenskej komisie na Slovensku v roku 1939.....	36
ŠTAIGL, Jan: Formovanie a vývoj dôstojníckeho zboru čs. armády na Slovensku v rokoch 1945 – 1948.....	61
MASKALÍK, Alexej: Riešenie otázky dôstojníkov armády vojnovnej Slovenskej republiky v čs. armáde po februári 1948.....	90

Dokumenty a materiály

BYSTRICKÝ, Valerián – SEGEŠ, Dušan: Posledné dni slovenských Košíc	103
TULKISOVÁ, Jana – BAKA, Igor – NIŽŇANSKÝ, Eduard: Ozbrojený maďarsko-slovenský konflikt z marca 1939 v správach Sicherheitsdienstu	124
LAMOŠ, Róbert: Druhý dokument o činnosti Kampfgruppe Peiper počas Ardenskej ofenzívy v decembri 1944.....	157
ŠUMICHRAST, Peter: Vojenský zajatecký tábor v Grinave (leto 1944)	165
ZUPKO, Štefan: Bombardovanie Nových Zámkov 7. a 14. októbra 1944 a 14. marca 1945.....	182

Recenzie

BRIDGE, A.: Křížové výpravy. (M. Meško).....	199
ŠUTAJ, Š. – SZARKA, L. (eds.): Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18. – 20. storočia. (V. Dangl).....	204

Anotácie, glosy.....	213
-----------------------------	------------

INHALT

Studien

MEŠKO, Marek: Die Schlacht bei Berrhoia im Jahre 1122: der letzte Kampf der Petschenegen	3
CHOVANEC, Jaroslav: Der bewaffneter Kampf der Slowaken gegen die ungarische Revolution in der Staatsphilosophie von Ludovít Štúr	27
NIŽŇANSKÝ, Eduard – TULKISOVÁ, Jana: Die Wirkung der deutschen Militärkommission in der Slowakei im Jahre 1939	36
ŠTAIGL, Jan: Die Ausbildung und Entwicklung des Offizierkorps der tschechoslowakischen Armee in der Slowakei in den Jahren 1945 – 1948	61
MASKALÍK, Alexej: Die Schicksale der Offiziere des slowakischen Kriegsstaates nach Februar 1948	90

Dokumente und Materialien

BYSTRICKÝ, Valerián – SEGEŠ, Dušan: Die letzten Tage des slowakischen Kaschau..	103
TULKISOVÁ, Jana – BAKA, Igor – NIŽŇANSKÝ, Eduard: Der bewaffnete Konflikt vom März 1939 in den Berichten des Sicherheitsdienstes.....	124
LAMOŠ, Róbert: Das zweite Dokument über die Tätigkeit der Kampfgruppe Peiper während Ardener Offensive im Dezember 1944.....	157
ŠUMICHRASŤ, Peter: Das Gefangenelager Grinava (der Sommer 1944)	165
ZUPKO, Štefan: Bombardierung von Nové Zámky am 7. und 15. Oktober und am 14. März 1945	182

Recensionen	199
--------------------------	-----

Annotationen, Glossen	213
------------------------------------	-----

CONTENTS

Studies

MEŠKO, Marek: Battle of Beroia 1122: The last battle of Pechenegs	3
CHOVANEC, J.: Slovak armed fights against Hungarian revolution in Eudovít Štúr's state philosophy	27
NIŽŇANSKÝ, Eduard – TULKISOVÁ, Jana: Activities of German military committee in Slovakia in 1939.....	36
ŠTAIGL, Jan: Formation and development of the officers' corps of Czech-Slovak army in 1945 – 1948	61
MASKALÍK, Alexej: Fates of Slovak war state officers in February 1948.....	90

Documents and Materials

BYSTRICKÝ, Valerián – SEGEŠ, Dušan: Last days of Slovak Košice.....	103
TULKISOVÁ, Jana – BAKA, Igor – NIŽŇANSKÝ, Eduard: Armed Hungarian-Slovak conflict from March 1939 in the news of Sicherheitsdienst	124
LAMOŠ, Róbert: Document of Kampfgruppe Peiper activities during the Ardennes offensive in December 1944	157
ŠUMICHRASŤ, Peter: Convict camp Grinava (the Summer 1944).....	165
ZUPKO, Štefan: Bombing of Nové Zámky on 7 th and on 14 th October 1944 and on 14 th March 1945	182

Reviews	199
----------------------	-----

Annotations, glossed	213
-----------------------------------	-----

Vojenská história 4/2007

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
V spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Grafická úprava: Dušan Babjak

Redakčná rada: PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., pplk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Vojtech Dangel, CSc. (podpredseda), PhDr. Marián Hronský, DrSc., Mgr. Peter Kralčák, plk. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD., PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Jan Štaigl, CSc., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Kontaktné emailové adresy: sedova@mod.gov.sk

stanova@mod.gov.sk

Tel. kontakt: +421/2/4820 7713, 4820 7703

Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 19. 12. 2007

Registračné číslo 1713/97

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPZ HS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Pešiak rakúsko-uhorskej spoločnej armády s plnou poľnou podľa predpisu z roku 1888